

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στη Φορολογική Λογιστική και Χρηματοοικονομική
Διοίκηση Στρατηγικών Αποφάσεων**

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

«Η συμβολή της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα»

Η διπλωματική εργασία εκπονήθηκε από την
ΜΠΑΡΔΑΝΙΚΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Επιβλέπων καθηγητής : ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2020

Πρόλογος

Η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης συνδέεται με τον νεοφιλελευθερισμό, και ιδιαίτερα με την προσέγγιση μιας μικρής ελεύθερης αγοράς της δεκαετίας του '80 (Ball & Youdell, 2007). Η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης επηρεάζει τη λειτουργία της δημόσιας εκπαίδευσης, και της οργάνωσής της, των προγραμμάτων σπουδών της, της αξιολόγησης των σπουδαστών, της κατάρτισης των εκπαιδευτικών και των μισθών, και η αντίληψη των γονέων τους για τα σχολεία και τους εκπαιδευτικούς.

Ωστόσο, στην Ελλάδα, με τον όρο ιδιωτική εκπαίδευση εννοούμε σε πολλές περιπτώσεις την παραπαιδεία που είναι τα φροντιστήρια και τα ιδιαίτερα μαθήματα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η σημασία ή η έννοια που τα άτομα δίνουν στις ανάγκες τους και κυρίως για περισσότερη ή διαφορετική εκπαίδευση, ρυθμίζει τη συμπεριφορά τους και διαμορφώνει τις συνθήκες ανάπτυξης της ιδιωτικής εκπαίδευσης σε ένα νεοφιλελεύθερο περιβάλλον με πολλά τεχνολογικά χαρακτηριστικά.

Άτομα και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο ανταγωνιστικό και ατομικό κοινωνικό και εκπαιδευτικό μεταμοντέρνο περιβάλλον της σκιώδους εκπαίδευσης στην Ελλάδα, θα μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στις ασυνέπειες του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος και να αντλήσουν το όφελος από την αύξησή τους στην περίπτωση που θα πετύχουν ικανοποιημένους πελάτες με υψηλότερα ποσοστά επιτυχίας (Kassotakis & Verdis, 2013).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν στόχος μας είναι να μελετήσουμε τον τομέα της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και ιδιαίτερα αυτόν της σκιώδους εκπαίδευσης. Τα έσοδα που προκύπτουν από τον συγκεκριμένο τομέα, αλλά και οι δαπάνες που καταβάλλουν τα νοικοκυριά προκειμένου τα παιδιά τους να λάβουν εξωσχολική εκπαίδευση που θα τα βοηθήσει να πετύχουν τους στόχους τους, είναι δύο στοιχεία που έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην Ελληνική οικονομία και για το λόγο αυτό στραφήκαμε στη μελέτη αυτή του ζητήματος.

Περίληψη

Αυτή η εργασία μελετά το σύστημα της ιδιωτικής διδασκαλίας που συμβάλλει στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων κοινωνικής τάξης. Παρουσιάζει μια βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος και τα ευρήματα μιας εμπειρικής ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας που αποσκοπούν στην εξέταση των αιτιών της μαζικής προσφυγής των μαθητών σε ιδιωτική συμπληρωματική διδασκαλία για την εκμάθηση των σχολικών μαθημάτων, παρά το γεγονός ότι διδάσκονται στο σχολείο. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ιδιωτική συμπληρωματική διδασκαλία συνδέεται άμεσα με την κοινωνική τάξη, το οικογενειακό πολιτιστικό και οικονομικό κεφάλαιο και τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα. Έτσι, οι σπουδαστές της ανώτερης και της μεσαίας τάξης έχουν πλεονέκτημα, δεδομένου ότι μπορούν να μεταβούν στην αγορά εργασίας με αξιολογικά εκπαιδευτικά προσόντα που ενισχύουν τις επαγγελματικές τους προοπτικές. Επιπλέον, κάνουμε ανάλυση SWOT της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ενώ αναλύουμε τα βασικά μεγέθη της ιδιωτικής εκπαίδευσης και τη συμβολή τους στην οικονομία ενώ τέλος γίνεται και μία σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης.

Abstract

This paper examines the system of private teaching that contributes to the reproduction of social class inequalities. It presents a bibliographic overview of the topic and the findings of empirical qualitative and quantitative research aimed at examining the causes of students' mass appeal to private supplementary teaching for school lessons, despite being taught at school. We conclude that private supplementary teaching is directly related to social class, family cultural and economic capital, and educational outcomes. Thus, upper- and middle-class students have the advantage of being able to access the job market with valuable educational qualifications that enhance their career prospects. In addition, we do a SWOT analysis of private education in Greece, while analyzing the basic dimensions of private education and their contribution to the economy, and finally a comparison with other European countries.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
1 ^ο Κεφάλαιο-Εισαγωγικά στοιχεία για την εκπαίδευση	
1.1 Η σπουδαιότητα της εκπαίδευσης για την οικονομική ανάπτυξη	9
1.2 Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην εκπαίδευση	14
1.3 Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα	15
1.4 Το φαινόμενο της Σκιώδους Εκπαίδευσης	17
1.5 Η σκιώδης εκπαίδευση στην Ελλάδα	18
1.6 Ο θεσμός του φροντιστηρίου στην Ελλάδα	22
2 ^ο Κεφάλαιο-Η φορολογία της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και η συνεισφορά στο ΑΕΠ και σύγκριση με χώρες της ΕΕ	
2.1 Η φορολογία της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα	23
2.2 Η φορολογία της ιδιωτικής εκπαίδευσης σε άλλες χώρες της Ευρώπης	24
2.2.1 Αγγλία	24
2.2.2 Αυστρία	26
2.2.3 Γαλλία	27
2.3 Σύγκριση των μεγεθών της ιδιωτική εκπαίδευσης στην Ελλάδα με τις χώρες του ΟΟΣΑ	29
2.4 Τα μεγέθη της σκιώδους οικονομίας στην Ελλάδα και σύγκριση με άλλες με άλλες χώρες	30
3 ^ο Κεφάλαιο-Χρησιμότητα εκπαίδευσης-SWOT Analysis	
3.1 Η SWOT Analysis στον τομέα της εκπαίδευσης	36
3.2 Δυνάμεις	36
3.3 Αδυναμίες	37
3.4 Ευκαιρίες	38
3.5 Απειλές	38
4 ^ο Κεφάλαιο-Χρηματοοικονομική ανάλυση κλάδου της ιδιωτικής εκπαίδευσης	

στην Ελλάδα	
4.1 Αριθμός ιδιωτικών σχολείων και ετήσια δίδακτρα	40
4.2 Δαπάνες νοικοκυριών για υπηρεσίες ιδιωτικής εκπαίδευσης	41
4.3 Αριθμός μαθητών και καθηγητών στην ιδιωτική εκπαίδευση	43
5 ^ο Κεφάλαιο -Ανασταλτικοί παράγοντες της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και συμπεράσματα	
5.1 Ανασταλτικοί παράγοντες της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και προτάσεις	46
5.2 Προτάσεις και συμπεράσματα για την ιδιωτική εκπαίδευση	49
Βιβλιογραφία	52

Περιεχόμενα Γραφημάτων – Πινάκων

Γράφημα 2.1 Αμοιβές εκπαιδευτικού προσωπικού ιδιωτικής εκπαίδευσης 2012-2016	30
Γράφημα 2.2-Ποσοστό μαθητών που παρακολουθούν μαθήματα εκτός σχολείου το 2012	31
Γράφημα 2.3-Ποσοστό μαθητών που παρακολουθούσαν μαθήματα εκτός σχολείου σε αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές το 2015	32
Γράφημα 4.1 - Αριθμός ιδιωτικών σχολείων και ετήσια δίδακτρα (σε €), 2017-2018	40
Πίνακας 5.1 – Τα υπέρ και τα κατά της ιδιωτικής εκπαίδευσης	51

Εισαγωγή

Η σκιώδης εκπαίδευση, ως θεσμός στην Ελλάδα, ιδρύθηκε στην αρχή του 20ου αιώνα, μέσω των εφαρμοστέων εκπαιδευτικών πολιτικών ως μια επιτακτική κοινωνική πραγματικότητα, η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή νομικής ανεπίσημης εκπαίδευσης, ή παράνομης-αδήλωτης ιδιωτικής και εξατομικευμένης εκπαίδευσης (Δήμου, 1999).

Παρόλο που η σκιώδης εκπαίδευση δεν είναι υποχρεωτική, είναι ευρέως αναγνωρισμένη ως αναγκαία κοινωνική δραστηριότητα. Η ανάπτυξη και η ένταση της λειτουργίας της σκιώδους εκπαίδευσης αναδεικνύεται ως μια αντικειμενική κοινωνική πραγματικότητα που διαμορφώνεται στην Ελλάδα και κάνει αυτό το θεσμό να αποτελεί αναπόφευκτο παράγοντα επιτυχίας στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Συνεπώς, μαζί με το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, έχει αναπτυχθεί ένα σύστημα εκπαιδευτικών υπηρεσιών, οι οποίες χωρίζονται σε δύο τμήματα η πρώτη ενσωματώθηκε ανεπίσημα στη δημόσια εκπαίδευση, ενώ η άλλη επιδιώκει μια θέση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Nova-Kaltsouni, 2010). Στην Ελλάδα, η σκιώδης εκπαίδευση έχει βασικά δύο μορφές: τη νομική ανεπίσημη εκπαίδευση που φιλοξενούνται σε συγκεκριμένες εγκαταστάσεις κτιρίων με εγγεγραμμένο προσωπικό και άδεια λειτουργίας που χορηγείται από το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο έχει την επωνυμία και τη παράνομη μορφή αδήλωτης εργασίας σε ιδιωτικά μαθήματα, γνωστή ως ιδιαίτερα μαθήματα, η οποία δεν φιλοξενείται σε συγκεκριμένο μέρος αλλά εμφανίζεται συχνά στον τόπο κατοικίας του φοιτητή.

Η δεύτερη μορφή ανήκει σε αδήλωτη εργασία και συχνά πραγματοποιείται χωρίς την άδεια της ελληνικής εκπαιδευτικής νομοθεσίας, από αρκετούς καθηγητές που εργάζονται μόνιμα σε δημόσια σχολεία. Τα τελευταία χρόνια, με τον πολλαπλασιασμό του διαδικτύου, πολλές μορφές ιδιωτικής εκπαίδευσης σε απευθείας σύνδεση πραγματικού χρόνου έχουν επεκταθεί.

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι να μελετήσει τον τομέα της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και ιδιαίτερα αυτόν των φροντιστηρίων. Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και των εμπειρικών μελετών, θα απαντήσουμε σε βασικά ερωτήματα όπως:

- ✓ Πόσα είναι τα έσοδα που προκύπτουν από την ιδιωτική εκπαίδευση?

- ✓ Πόσες είναι οι δαπάνες των νοικοκυριών?
- ✓ Πόσο συμβάλει η ιδιωτική εκπαίδευση στη μείωση της ανεργίας?

Τόσο τα ιδιωτικά σχολεία όσο και τα φροντιστήρια, αλλά κυρίως τα τελευταία έχουν υψηλά έσοδα τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις δεν αποδίδονται πλήρως στο κράτος. Αναμένουμε να υπάρχει απόκρυψη των εσόδων των ιδιαίτερων μαθημάτων. Επίσης, πιστεύουμε ότι οι δαπάνες των γονέων θα είναι υψηλές σε ότι αφορά τα χρήματα που διαθέτουν για την ιδιωτική εκπαίδευση.

Επιπλέον, αναμένουμε ότι οικογένειες με υψηλό εισόδημα θα έχουν ευκολότερη πρόσβαση στην ιδιωτική εκπαίδευση και συνεπώς θα δαπανούν περισσότερα χρήματα. Τέλος, αναμένουμε μείωση των καθηγητών στα ιδιωτικά σχολεία την περίοδο της χρηματοπιστωτικής κρίσης και έπειτα, καθώς το οικογενειακό εισόδημα των ελλήνων έχει πληγεί σημαντικά, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς τους καθηγητές να στρέφονται και στα ιδιαίτερα μαθήματα προκειμένου να έχουν κάποιο εισόδημα.

1^ο Κεφάλαιο-Εισαγωγικά στοιχεία για την εκπαίδευση

1.1 Η σπουδαιότητα της εκπαίδευσης για την οικονομική ανάπτυξη

Η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ευρέως ως ο κύριος θεσμικός μηχανισμός παραγωγής, συσσώρευσης και διάδοσης ανθρώπινου κεφαλαίου. Η οικονομική θεωρία και η εμπειρική ανάλυση υπογραμμίζουν τη σημασία του ανθρώπινου κεφαλαίου ως συντελεστή παραγωγής που εξηγεί την οικονομική ανάπτυξη.

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, υπάρχουν τρεις τρόποι με τους οποίους η εκπαίδευση μπορεί να επηρεάσει την οικονομική ανάπτυξη. Πρώτον η εκπαίδευση αυξάνει το ανθρώπινο κεφάλαιο που είναι εγγενές στο εργατικό δυναμικό, γεγονός που ενισχύει την παραγωγικότητα της εργασίας και επομένως τη μεταβατική ανάπτυξη προς ένα υψηλότερο επίπεδο ισορροπίας της παραγωγής.

Δεύτερον, η εκπαίδευση μπορεί να αυξήσει την καινοτόμο δύναμη μιας οικονομίας, καθώς και τη γνώση σχετικά με τις νέες τεχνολογίες, τα προϊόντα και διαδικασίες που προωθούν την ανάπτυξη, ενώ τέλος η εκπαίδευση διευκολύνει τη διάδοση και τη μετάδοση των γνώσεων που απαιτούνται για την κατανόηση και επεξεργασία νέων πληροφοριών και για την επιτυχή εφαρμογή νέων τεχνολογιών, οδηγώντας επίσης στην οικονομική ανάπτυξη (Nelson & Phelps 1966).

Η εκπαίδευση από κάθε άποψη είναι ένας από τους θεμελιώδεις παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης. Καμία χώρα δεν μπορεί να επιτύχει βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη χωρίς σημαντικές επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Η εκπαίδευση εμπλουτίζει την κατανόηση των ανθρώπων για τον εαυτό τους και τον κόσμο. Βελτιώνει την ποιότητα της ζωής τους και οδηγεί σε ευρείες κοινωνικές παροχές για τα άτομα και την κοινωνία.

Επιπλέον αυξάνει την παραγωγικότητα και τη δημιουργικότητα των ανθρώπων και προάγει την επιχειρηματικότητα και την τεχνολογική πρόοδο. Τέλος, η εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου και στη βελτίωση της κατανομής του εισοδήματος.

Στην πραγματικότητα, η οικονομική ανάπτυξη είναι μια πολύπλοκη διαδικασία. Στον πυρήνα της, το οικονομικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο συνδυάζονται με όλο και πιο εξελιγμένους και παραγωγικούς τρόπους και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ορισμένες

χώρες προχωρούν σε αυτή τη διαδικασία πολύ πιο γρήγορα από άλλες. Ο Adam Smith ήταν εκείνος που αναγνώρισε ότι οι αποκτηθείσες ικανότητες όλων των κατοίκων είναι ένα είδος κεφαλαίου, που σήμερα ονομάζεται ανθρώπινο κεφάλαιο.

Κάποιοι οικονομολόγοι άρχισαν να αναρωτιούνται εάν οι φτωχές χώρες μπορεί να είναι φτωχές επειδή δεν διαθέτουν ανθρώπινο κεφάλαιο. Εξήγαγαν ότι οι πλούσιες χώρες που καταστράφηκαν στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν γρήγορα τεράστιες ποσότητες νέου φυσικού κεφαλαίου, ενώ οι φτωχότερες χώρες φάνηκαν ανίκανες να χρησιμοποιήσουν ακόμη και μικρά ποσά. Θεωρούσαν ότι η ικανότητα ενός έθνους να χρησιμοποιεί παραγωγικά το φυσικό κεφάλαιο είναι συνάρτηση του επιπέδου του ανθρώπινου κεφαλαίου και ότι εάν το ανθρώπινο κεφάλαιο δεν αυξηθεί μαζί με το φυσικό κεφάλαιο, τότε η οικονομική ανάπτυξη δεν μπορεί να προχωρήσει.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι πιο πιθανό να είναι ο περιορισμός στην ανάπτυξη, επειδή οι ξένοι επενδυτές είναι πρόθυμοι να επενδύσουν σε φυσικό κεφάλαιο, αλλά όχι στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι οικονομολόγοι πιστεύουν ότι οι επενδύσεις στην εκπαίδευση ή το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελούν σημαντικό στοιχείο της διαδικασίας οικονομικής ανάπτυξης. Οι οικονομετρικές μελέτες παρέχουν πολύ ισχυρές και σταθερές αποδείξεις ότι οι πιο μορφωμένοι εργαζόμενοι είναι πιο παραγωγικοί και κερδίζουν υψηλότερους μισθούς.

Επίσης, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα μέσα επίπεδα εκπαίδευσης και του εθνικού εισοδήματος αυξάνονται ταυτόχρονα. Η ιδέα αυτή όχι μόνο υποστηρίζει την άποψη του Adam Smith ότι οι αποκτηθείσες ικανότητες είναι μια μορφή κεφαλαίου αλλά ταυτόχρονα αποδεικνύει ότι η εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό και κρίσιμο ρόλο στη διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και ότι είναι πιθανότατα ο περιοριστικός παράγοντας αυτής της διαδικασίας.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο δημιουργείται αρχικά παρέχοντας στα παιδιά πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η ιδιωτική χρηματοδότηση αυτού του είδους επενδύσεων δεν είναι εφικτή για τα φτωχά παιδιά. Οι χώρες που είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες σήμερα έχουν μακρά ιστορία παροχής δωρεάν ή υψηλής επιχορηγούμενης εκπαίδευσης στους φτωχούς.

Μια ανασκόπηση της ιστορίας τους δείχνει ότι η αρχική ώθηση αυτής της σχολικής φοίτησης είχε θρησκευτική βάση, αλλά καθώς αυξήθηκε το επίπεδο εκπαίδευσης και εισοδήματος του κοινού, αυξήθηκε η ζήτηση για σχολική φοίτηση και η οικονομική

υποστήριξη από ιδιώτες δότες αντικαταστάθηκε ή αυξήθηκε σημαντικά με δημόσια κεφάλαια. Εάν οι φτωχές χώρες επιθυμούν να επιτύχουν υψηλά επίπεδα εθνικού εισοδήματος, πρέπει να παρέχουν δημόσια χρηματοδότηση για την καθολική εκπαίδευση των φτωχών, τουλάχιστον στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την επιστροφή στην εκπαίδευση δείχνουν ότι η επένδυση στη σχολική εκπαίδευση υπόκειται σε μειούμενες αποδόσεις, αλλά ότι η μακροπρόθεσμη απόδοση σε όλες τις μορφές εκπαίδευσης εξακολουθεί να είναι σημαντική σε χώρες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες οι περιθωριακές μακροοικονομικές αποδόσεις είναι πολύ μεγαλύτερες, πάνω από 50 τοις εκατό, αλλά δεδομένου ότι οι περισσότερες από αυτές τις αποδόσεις είναι έμμεσες, το μέγεθος των οριακών αποδόσεων στην εκπαίδευση δεν εκτιμάται γενικά.

Αυτές οι πολύ μεγάλες μακροπρόθεσμες αποδόσεις στην εκπαίδευση επιτρέπουν στις φτωχές χώρες να αναπτυχθούν πολύ γρήγορα εάν αναλάβουν σημαντική δέσμευση για την αύξηση του μέσου επιπέδου εκπαίδευσης. Τα στοιχεία δείχνουν επίσης ότι οι μορφωμένοι εργαζόμενοι αυξάνουν την οριακή παραγωγικότητα του φυσικού κεφαλαίου και των άλλων εργαζομένων.

Σε χώρες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, η επίδραση επί των άλλων εργαζομένων είναι πολύ μικρή, αλλά σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες το φαινόμενο αυτό φαίνεται να είναι πολύ μεγαλύτερο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλες οι χώρες έχουν την θετική επίδραση της αύξησης του ανθρώπινου κεφαλαίου στην παραγωγικότητα του φυσικού κεφαλαίου για να αντισταθμίσουν τις μειούμενες αποδόσεις στις επενδύσεις και να αυξήσουν τις επενδύσεις σε φυσικό κεφάλαιο.

Τέλος, το ανθρώπινο κεφάλαιο και το φυσικό κεφάλαιο είναι συμπληρωματικά. Η εκπαίδευση έχει τόσο άμεσες όσο και έμμεσες επιπτώσεις στο εθνικό εισόδημα. Έτσι, το ανθρώπινο κεφάλαιο και το φυσικό κεφάλαιο απαιτούνται για την οικονομική ανάπτυξη και το καθένα έχει θετική εξωτερική επίδραση στην παραγωγικότητα του άλλου.

Έχουν διεξαχθεί πολλές μελέτες σχετικά με τον αντίκτυπο της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη με τη χρήση διαφορετικών πληρεξουσίων ανθρώπινου κεφαλαίου. Τα πιο κοινά πληρεξούσια είναι τα ποσοστά εγγραφής στα σχολεία και ο μέσος αριθμός σχολικών ετών. Οι ακόλουθες εμπειρικές μελέτες που μελετούν το ανθρώπινο κεφάλαιο

χρησιμοποίησαν τα μέσα έτη σχολικής φοίτησης ως υποκατάστατο για το ανθρώπινο κεφάλαιο.

Οι Benhabib και Spiegel (1994) βρήκαν θετική επίδραση του ανθρώπινου κεφαλαίου στην ανάπτυξη. Η αύξηση του αποθέματος ανθρώπινου κεφαλαίου συνδέεται με την αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 12-17%. Οι Hanushek και Kim (1995) έδειξαν ότι ένα επιπλέον έτος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανδρών συνδέεται με αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 0,36%.

Ο Barro (1997) χρησιμοποίησε τα μέσα έτη επιτυχίας για άντρες ηλικίας 25 ετών και άνω στα σχολεία δευτεροβάθμιας και ανώτερης εκπαίδευσης στην αρχή κάθε περιόδου και εκτιμά τη συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη σε επίπεδο 1,2%. Ο De la Fuente και ο Domenech (2000) διαπίστωσαν ότι η αύξηση της μέσης εκπαίδευσης κατά ένα έτος θα αυξήσει την κατά κεφαλήν παραγωγή κατά 3%.

Ομοίως, οι Bassanini και Scarpetta (2001) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι κάθε πρόσθετο έτος σχολικής εκπαίδευσης αυξάνει την κατά κεφαλήν παραγωγή κατά 6%. Οι Krueger και Lindahl (2001) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη, αφού ληφθούν υπόψη τα σφάλματα μέτρησης, με τον Lin (2003) να σημειώνει ότι η εκπαίδευση είχε θετική και σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη στην Ταϊβάν κατά την περίοδο 1965-2000.

Στην ίδια κατεύθυνση λίγα χρόνια αργότερα, ο Lin (2006) έδειξε ότι η στοιχειώδης εκπαίδευση έχει διαδραματίσει αξιοσημείωτο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της Ταϊβάν τις τελευταίες δεκαετίες. Το εκτιμώμενο αποτέλεσμα αποκαλύπτει ότι ένα πρόσθετο έτος μέσης εκπαίδευσης αυξάνει την αύξηση της πραγματικής παραγωγής κατά 0,40%, 0,29%, 0,29% και 0,26%, για την πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, ανώτερη και ανώτερη εκπαίδευση, αντίστοιχα.

Οι ακόλουθες εμπειρικές μελέτες που εκφράζουν τη ροή του ανθρώπινου κεφαλαίου, χρησιμοποίησαν τα ποσοστά εγγραφής στα σχολεία ως υποκατάστατο για το ανθρώπινο κεφάλαιο. Ο Barro (1991) διαπίστωσε ότι η αύξηση των ποσοστών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας σχολικής φοίτησης σε ποσοστιαίες μονάδες συνδέεται με αύξηση 2,5% (3,0%) του ρυθμού αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Οι Murphy et al. (1991) έδειξαν ότι η ποσοστιαία αύξηση του ποσοστού εγγραφής στο δημοτικό σχολείο συνδέεται με αύξηση κατά 2,2% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Το ποσοστό αυτό συνδέεται με αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ από 2,5% έως 3,7%.

Άλλες σχετικές εμπειρικές μελέτες περιλαμβάνουν τους Liu και Armer (1993), οι οποίοι διαπίστωσαν ότι τόσο οι πρωτογενείς όσο και οι κατώτερες μεταβλητές επιτυχίας προσθέτουν ερμηνευτική δύναμη σε μια παλινδρόμηση ανάπτυξης του Cobb-Douglas, αλλά η εκπαίδευση ανώτερων και ανώτερων φοιτητών δεν είχε σημαντικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη. Οι Englander και Gurney (1994) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η αύξηση κατά ένα εκατοστιαίο ποσοστό του ποσοστού εγγραφής στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συνδέεται με αύξηση της παραγωγικότητας κατά περίπου 1,5%.

Οι Tallman και Wang (1994) έδειξαν ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση ασκεί μεγαλύτερη επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη από ότι η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση με τον Gemmel (1996), αποδεικνύοντας ότι η αύξηση του τριτογενούς αποθέματος ανθρώπινου κεφαλαίου κατά 1% συνδέεται με την αύξηση κατά 1,1%. Επιπλέον, οι Portela et al. (2006) υποστήριξαν ότι η εκπαίδευση έχει μέτρια άμεση επίδραση στο ΑΕΠ περίπου 4,2-6,5%, αλλά μια τεράστια μακροπρόθεσμη επίδραση της τάξης του 54-59%, η οποία όμως απαιτεί πολλά χρόνια για να υλοποιηθεί.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, υπάρχουν μερικές εμπειρικές μελέτες που έχουν διερευνήσει τις επιδράσεις της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη. Ο Bowles (1971) εκτίμησε τη συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη σε 3% για την περίοδο 1951-1961, με τους Λιανός και Μυλωνάς (1975) να έχουν παρόμοια αποτελέσματα για την περίοδο 1961-1971.

Ο Καραμάνης και ο Ιωαννίδης (1980) υπολόγισαν τη συνεισφορά αυτή μεταξύ 3% και 5%, ενώ ο Ψαχαρόπουλος και ο Καζαμιάς (1985), χρησιμοποιώντας δεδομένα από οικογενειακούς προϋπολογισμούς δειγματοληψίας, εκτιμούσαν τη συμβολή στο επίπεδο του 2%. Ο Δημάκος (1996) υπολόγισε την εισροή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη για τις περιόδους 1961-1971 και 1971-1981 σε 2,9% και 3,1% αντίστοιχα, ενώ η Magoula και Prodromidis (1999) έδειξαν ότι η σχετική συμβολή της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ανάπτυξη σε σχέση με τη συμβολή της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει αυξηθεί.

Άλλες μελέτες που επικεντρώνονται στην ελληνική περίπτωση χρησιμοποίησαν τα ποσοστά εγγραφής στο σχολείο ως υποκατάστατο για το ανθρώπινο κεφάλαιο. Ο Αστερίου και ο Αγιομυργιαννάκης (2001) έδειξαν ότι οι ρυθμοί αύξησης των εγγραφών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και των δημοσίων δαπανών για την εκπαίδευση, επηρέασαν θετικά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ την περίοδο 1960-1994. Τέλος, ο Μπένος και ο Καραγιάννης (2008) απέδειξαν ότι ο αριθμός των μαθητών στα επίπεδα της δευτεροβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης επηρέασε θετικά την ανάπτυξη κατά την περίοδο 1981-2003.

1.2 Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην εκπαίδευση

Η οικονομική κρίση οδήγησε σε ταχεία κοινωνική αλλαγή στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στην Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, που πλήττονται σοβαρά από τη φτώχεια και την ανεργία. Η κοινωνική αλλαγή μπορεί να οριστεί ως η αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων και, σύμφωνα με τον Jones (1949), είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις παραλλαγές ή τροποποιήσεις οποιασδήποτε πτυχής κοινωνικών διαδικασιών, κοινωνικών προτύπων, κοινωνικών αλληλεπιδράσεων ή κοινωνικής οργάνωσης.

Η χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία προήλθε από τις Ηνωμένες Πολιτείες, επεκτάθηκε στην Ευρώπη και επηρέασε σοβαρά την οικονομία της Ελλάδας. Οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας οδήγησαν σε αυξημένο ξένο δανεισμό, αυξανόμενες πληρωμές χρέους και φαύλο κύκλο συσσώρευσης χρέους (Michael-Matsas, 2010). Η ύφεση επηρέασε την ελληνική κοινωνία με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα και τον θεσμό της εκπαίδευσης με περικοπές και μέτρα λιτότητας (Kantzara, 2016).

Κάτω από την πίεση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι δαπάνες για την εκπαίδευση μειώθηκαν κατά 45% και περισσότερα από 1000 σχολεία έκλεισαν από το 2011, αναγκάζοντας τους εκπαιδευτικούς εκτός εργασίας. Οι σπουδαστές έχουν ωθηθεί σε υπερπληθυσμένες αίθουσες διδασκαλίας ενώ ο αριθμός των ανέργων ηλικίας μεταξύ 15 και 24 ετών έχει φθάσει σε ένα εκπληκτικό 62%.

Μεταξύ των ετών 2010 και 2016, σημειώθηκαν δραματικές αλλαγές στον θεσμό της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, υπήρξαν περικοπές του δημόσιου τομέα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016), μείωση των δημόσιων δαπανών στην εκπαίδευση, συγχωνεύσεις και κλείσιμο σχολείων, δέσμευση νέων διορισμών, μεταφορά προσωπικού, αύξηση του αριθμού των μαθητών ανά τάξη και αύξηση του αριθμού των

αναπληρωτών. Υπήρξε επίσης υποβάθμιση των νεοσύστατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που δημιουργήθηκαν με μεγάλες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (Vergeti, 2014).

1.3 Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν πάντα συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικά οργανωμένο. Όλες οι αποφάσεις σχετικά με τα προγράμματα σπουδών, τα σχολικά εγχειρίδια, τα σχολικά ωράρια, το διορισμό, τους μισθούς και την προώθηση των εκπαιδευτικών, την ίδρυση, τον εξοπλισμό και τη λειτουργία των σχολείων γίνονται από το Υπουργείο Παιδείας και είναι ομοιόμορφα σε όλα τα σχολεία.

Στην Ελλάδα, η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για όλα τα παιδιά ηλικίας 5 έως 15 ετών. Η υποχρεωτική εκπαίδευση αποτελείται από την Δημοτική Εκπαίδευση (6-12 ετών) και το Γυμνάσιο, ηλικίας 12-15 ετών. Ωστόσο, η σχολική ζωή ενός παιδιού μπορεί να ξεκινήσει ήδη από την ηλικία των 2,5 ετών, στους ιδιωτικούς και κρατικούς θεσμούς προσχολικής ηλικίας που ονομάζονται «Βρεφονηπιακοί Παιδικοί Σταθμοί». Στην ηλικία των 4 ετών, τα παιδιά μπορούν να παρακολουθήσουν μαθήματα νηπιαγωγείων και μέχρι την ηλικία 5-6 ετών.

Στα δημοτικά σχολεία οι μαθητές παρακολουθούν 6 μαθήματα από το 1ο έτος έως το 6ο. Οι μαθητές ξεκινούν το δημοτικό σχολείο σε ηλικία 6 ετών. Εκτός από τα γενικά (δημόσια / ιδιωτικά) νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία, τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί η δημιουργία ολοήμερων δημοτικών σχολείων με μεγαλύτερες ώρες παρακολούθησης και ενισχυμένου προγράμματος σπουδών με στόχο την εκπλήρωση των παιδαγωγικών και κοινωνικών αναγκών των μαθητών σε έναν ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο.

Μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στην ηλικία των 12 ετών, οι μαθητές εγγράφονται στο Γυμνάσιο. Η συμμετοχή τους στο Γυμνάσιο διαρκεί τρία χρόνια. Ως αποτέλεσμα της μεταρρύθμισης του 1977, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αποτελείται από δύο είδη σχολείων: τα Ενιαία Λύκεια και το ΤΕΕ. Οι σπουδαστές σπουδάζουν τρία χρόνια στο Ενιαίο και το Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο (Προεδρικό Διάταγμα 201/98, Προεδρικό Διάταγμα 121/95 και Φ.Ε.Κ. 1597/2006).

Τα ειδικά νηπιαγωγεία, τα δημοτικά σχολεία, τα γυμνάσια και τα Λύκεια λειτουργούν για μαθητές με ειδικές ανάγκες (Νόμος 3699/2008). Τέλος η Μουσική, Εκκλησιαστική και Φυσική Αγωγή Διδάσκονται στα Δευτεροβάθμια Σχολεία με έμφαση στην

εξειδικευμένη αγωγή υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, των οποίων τα πτυχία είναι ισοδύναμα με εκείνα των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Νόμος 3432/2006).

Επιπλέον, υπάρχουν ΙΕΚ που περιλαμβάνονται στη μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αυτά παρέχουν επίσημο αλλά μη ταξινομημένο επίπεδο εκπαίδευσης, με βάση το Υπουργείο Παιδείας, επειδή δέχονται φοιτητές από τα σχολεία δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Ν. 3475/2006).

Η δημόσια ανώτατη εκπαίδευση χωρίζεται σε Πανεπιστήμια και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ). Οι φοιτητές λαμβάνουν εξετάσεις στο δεύτερο και τρίτο έτος της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και σύμφωνα με τις επιδόσεις τους σε εξετάσεις σε εθνικό επίπεδο, επιδιώκουν την εισαγωγή τους σε διάφορα σχολεία Πανεπιστημίων και ΤΕΙ (Νόμος 3475/2006).

Επιπλέον, οι φοιτητές μπορούν να παρακολουθήσουν το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, δημόσιο πανεπιστήμιο, απολύτως ισοδύναμο με τα άλλα πανεπιστήμια της Ελλάδας, το οποίο παρέχει πτυχιούχους με τα ίδια προσόντα (Νόμος 2552/97). Τα βασικά χαρακτηριστικά της επίσημης εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι η σταθερή διάρκεια σπουδών, η δυνατότητα επανάληψης και η χορήγηση επίσημων σχολικών πιστοποιήσεων (Υπουργείο Παιδείας Φ. 3/788/95795 / Γ1 / 2011). Είναι υποχρεωτικό για τους μαθητές σε κάθε εκπαιδευτικό επίπεδο να αποκτήσουν έναν τίτλο, προκειμένου να μπορέσουν να προχωρήσουν στο επόμενο επίπεδο ανώτερων σπουδών.

1.4 Το φαινόμενο της Σκιώδους Εκπαίδευσης

Η σκιώδης εκπαίδευση συνδέεται με τη γενική ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης και την εισαγωγή αρχών και κανόνων της νεοφιλελεύθερης αγοράς στη μάθηση. Η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης συνδέεται με τον νεοφιλελευθερισμό και ιδιαίτερα με την προσέγγιση της «μικρής ελεύθερης αγοράς» της δεκαετίας του '80 (Ball & Youdell, 2007).

Αυτή η συγκυρία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα προκύπτει από τις νέες διαστάσεις της αλληλεξάρτησης μεταξύ της νεοφιλελεύθερης πολιτικής και της οικονομίας της πολιτείας και της εμπορευματοποίησης των αγαθών (Getimis & Kafkalas, 2003). Η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης επηρεάζει τη λειτουργία της δημόσιας

εκπαίδευσης, την οργάνωση, τα προγράμματα σπουδών, την αξιολόγηση των σπουδαστών, την κατάρτιση των εκπαιδευτικών και τους μισθούς, και την αντίληψη των μαθητών και των εκπαιδευτικών και των γονέων τους (Ball & Youdell, 2007).

Σε αυτό το πλαίσιο, η σημασία ή η έννοια που τα άτομα δίνουν στις ανάγκες τους και κυρίως για περισσότερη εκπαίδευση ρυθμίζει τη συμπεριφορά τους και διαμορφώνει τις συνθήκες ανάπτυξης της ιδιωτικής εκπαίδευσης σε ένα νεοφιλελεύθερο περιβάλλον με πολλά τεχνολογικά χαρακτηριστικά.

Τα άτομα στο ανταγωνιστικό και ατομικό κοινωνικό και εκπαιδευτικό μεταμοντέρνο περιβάλλον θεωρούν την σκιώδη εκπαίδευση στην Ελλάδα ως αναπόφευκτο παράγοντα που θα τους επιτρέψει να αντιμετωπίσουν τις ασυνέπειες του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος και να αντλήσουν το όφελος από το αυξημένο θεσμοθετημένο πολιτιστικό τους κεφάλαιο (Bourdieu, 1997) στην περίπτωση που θα πετύχαιναν στις εισαγωγικές εξετάσεις της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Kassotakis & Verdis, 2013).

Η σκιώδης εκπαίδευση είναι ένας σύνθετος κοινωνικοοικονομικός εκπαιδευτικός μηχανισμός που ανταγωνίζεται με επιτυχία τα δημόσια και ιδιωτικά σχολικά συστήματα, τροφοδοτεί τις δυσλειτουργίες και τις αναποτελεσματικότητές τους, και προετοιμάζει τους φοιτητές για επιτυχία στις εξετάσεις εισαγωγής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ως εκ τούτου, η σκιώδης εκπαίδευση έχει γίνει ο σημαντικότερος θεσμός που διευκολύνει την ανοδική εκπαιδευτική κινητικότητα και την αναπαραγωγή των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στην Ελλάδα (Λιοδάκης 2010). Το φαινόμενο αυτό, ωστόσο, δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό.

Σε πολλές χώρες του κόσμου, υπάρχουν διάφορα συστήματα σκιώδους εκπαίδευσης και στην πραγματικότητα γίνονται ολοένα και πιο σημαντικά στην Ασία, τη Νοτιοανατολική Ασία και ακόμη και στη Βόρεια Αμερική, σε μικρότερο βαθμό (Aurini et al., 2013). Στην Ευρώπη, φαίνεται να υπάρχει διάσπαση μεταξύ του Βορρά, όπου η ένταση της παραπαιδείας είναι πολύ χαμηλή, ενώ ο Νότος, δηλαδή Ελλάδα, Κύπρος, Ιταλία και Μάλτα, εμφανίζει υψηλότερα ποσοστά παραπαιδείας.

Η ΕΕ την καθιστά σταδιακά πιο κοινωνικά αποδεκτή και αναγκαία λόγω του αυξημένου ανταγωνισμού για εκπαιδευτικά διαπιστευτήρια τόσο στην Ανατολική όσο και στην Κεντρική Ευρώπη (Bray, 2011). Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για την παγκόσμια αύξηση της σκιώδους εκπαίδευσης. Ορισμένοι είναι ακαδημαϊκοί, όπως οι κυβερνητικές τάσεις

της πολιτικής για υπερβολικά φορτωμένα προγράμματα σπουδών στα γυμνάσια ή αδυναμία των σχολείων να προσφέρουν απτά θετικά μαθησιακά αποτελέσματα που αποτελεί και ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Άλλοι παράγοντες είναι κοινωνικό-οικονομικοί και / ή πολιτιστικοί. Σε πολλές χώρες, το ποσοστό της αποτυχίας στην εισαγωγή στη τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι πολύ υψηλό, όχι μόνο όσον αφορά την περιορισμένη ή καθόλου μελλοντική πρόσβαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά και από την άποψη της επακόλουθης σχέσης μεταξύ της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και του μέλλοντος (Cholezas, 2011). Το γεγονός ότι στην Ελλάδα, έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις, δεδομένου του μεγέθους και του πεδίου εφαρμογής της σκιώδους εκπαίδευσης, θα μπορούσε να πει κανείς ότι τελευταία έχει γίνει πολιτιστική εμμονή (Λιοδάκης 2010).

1.5 Η σκιώδης εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η σκιώδης εκπαίδευση ως θεσμός στην Ελλάδα, ιδρύθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, μέσω των εφαρμοστέων εκπαιδευτικών πολιτικών, ως μια επιτακτική κοινωνική πραγματικότητα, η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή νομικής ανεπίσημης εκπαίδευσης ή παράνομης ιδιωτικής εκπαίδευσης (Δήμου, 1999).

Αν και η σκιώδης εκπαίδευση δεν είναι αποτελεί υποχρεωτικό "κοινωνικό ίδρυμα", είναι "ευρέως αναγνωρισμένη" ως αναγκαία κοινωνική δραστηριότητα. Η ανάπτυξη και η ένταση της λειτουργίας της σκιώδους εκπαίδευσης αναδεικνύεται ως μια αντικειμενική κοινωνική πραγματικότητα που διαμορφώνεται στην Ελλάδα και κάνει αυτό το θεσμό έναν αναπόφευκτο παράγοντα επιτυχίας στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι μαζί με το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, έχει αναπτυχθεί ένα σύστημα εκπαιδευτικών υπηρεσιών, το οποίο χωρίζεται σε δύο τμήματα: το πρώτο είναι το ανεπίσημα ενσωματωμένο στη δημόσια εκπαίδευση, ενώ το άλλο επιδιώκει μια θέση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Στην Ελλάδα, η σκιώδης εκπαίδευση έχει ουσιαστικά δύο μορφές: τη νομική ανεπίσημη εκπαίδευση που φιλοξενείται σε συγκεκριμένες κτιριακές εγκαταστάσεις με εγγεγραμμένο προσωπικό και άδεια λειτουργίας που χορηγείται από το Υπουργείο Παιδείας, και την παράνομη μορφή αδήλωτης εργασίας σε ιδιωτικά μαθήματα τα οποία

δεν φιλοξενούνται σε συγκεκριμένο τόπο αλλά συχνά συμβαίνουν στην κατοικία του σπουδαστή.

Η δεύτερη μορφή ανήκει στην αδήλωτη εργασία και πραγματοποιείται χωρίς την άδεια της ελληνικής εκπαιδευτικής νομοθεσίας από αρκετούς καθηγητές που εργάζονται μόνιμα σε δημόσια σχολεία. Τα τελευταία χρόνια, με τον πολλαπλασιασμό του Διαδικτύου, έχουν επεκταθεί πολλές μορφές διαδικτυακού πραγματικού χρόνου συμβάλλοντας έτσι στην επέκταση της σκιώδους εκπαίδευσης.

Στο Δημοτικό Σχολείο, τα παιδιά παρακολουθούν μαθήματα για να μάθουν ξένες γλώσσες, καθώς είναι ο μόνος αξιόπιστος τρόπος για να αποκτήσει κάποιο μαθητής την πιστοποίηση που χρειάζεται. Στο Γυμνάσιο, οι φοιτητές, εκτός από ξένες γλώσσες, λαμβάνουν εξωσχολική υποστήριξη για αναγνωρισμένα μαθήματα του προγράμματος σπουδών.

Το ίδιο συμβαίνει και στην πρώτη του Λυκείου, ενώ κατά τη διάρκεια της φοίτησης στην 2η και 3η τάξη του Λυκείου οι μαθητές παρακολουθούν ιδιαίτερα μαθήματα προκειμένου να είναι σε θέση να απαντήσουν επιτυχώς τα θέματα που απαιτούνται για την είσοδο των σπουδαστών σε υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης (Βλάχος, 2008). Σύμφωνα με έρευνα του Καποτάκη και του Φωτιάδου (1996) που πραγματοποιήθηκε σε φοιτητές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, διαπιστώθηκε πως το 75,3% παρακολούθησε μαθήματα σε φροντιστήρια ενώ το 36,5% παρακολουθούσε ιδιαίτερα μαθήματα.

Σε μια έρευνα που πραγματοποίησαν οι Ψαχαρόπουλος & Παπακωνσταντίνου, (2005) σε περίπου 3.500 φοιτητές του πρώτου έτους, διαπιστώθηκε ότι πάνω από το 80% αυτών των φοιτητών παρακολούθησαν μαθήματα σε κάποιο φροντιστήριο για την είσοδό τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ το 50% παρακολούθησε ιδιαίτερα μαθήματα.

Σε μια έρευνα που διεξήγαγαν οι Κελπανίδης και η Πολύμυλι (2012) σε 596 μαθητές στην τρίτη τάξη του Λυκείου σε αστικές και προαστιακές περιοχές της Θεσσαλονίκης, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι φοιτητές αυτού του βαθμού δαπάνησαν 11-20 ώρες σε ιδιωτικά μαθήματα, ενώ το 93,2% παρακολουθούσε μαθήματα σε κάποιο φροντιστήριο. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι το 48,8% πληρώνει 300-400 € το μήνα για αυτά τα μαθήματα ενώ το 20,7% πληρώνει περισσότερα από 400 ευρώ.

Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήχθη από το 2009 έως το 2013 από την ανάλυση Paltos σε 534 γονείς αποφοίτων γυμνασίου, διαπιστώθηκε επίσης ότι η έλλειψη εξωσχολικής

στήριξης των μαθητών του Γυμνασίου συνδέεται με την οικονομική δυσπραγία (47%). Το 91% των οικογενειών με εισόδημα μεταξύ 1.500 και 2.000 € παρέχει στα παιδιά τους πρόσθετη εξωσχολική βοήθεια. Για οικογένειες με εισόδημα άνω των 2.000 €, το ποσοστό αυξάνεται στο 94%, ενώ για τις οικογένειες με εισόδημα 500 €, το ποσοστό φτάνει το 65% των οικογενειών.

Επιπλέον, σημειώθηκε ότι ένας ή τρεις φοιτητές που έχουν εξωσχολική υποστήριξη στο γυμνάσιο δεν συμμετέχουν σε εθνικές εξετάσεις, αν και προέρχονται από ομάδες χαμηλού εισοδήματος και σε ότι αφορά το ποσοστό αποτυχίας για φοιτητές με εξωσχολική υποστήριξη είναι 12%, ενώ για τους φοιτητές χωρίς εξωσχολική υποστήριξη τριπλασιάζεται και φτάνει στο 35%.

Σε μια μελέτη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2012) σχετικά με τη σκιά εκπαίδευση στο νομό Αττικής, αποδείχθηκε ότι: α) τα αρχικά κριτήρια επιλογής για σκιά εκπαίδευση είναι η ποιότητα του προσωπικού, η απόδοση των μαθητών και τα επιτεύγματά τους (45%), και τέλος, το κόστος (37%) και β) οι γονείς προτιμούν σχολεία σκίων παρά ιδιωτικά μαθήματα λόγω του χαμηλότερου κόστους τους, της καλύτερης οργάνωσής τους και των αναγκών των σπουδαστών.

Η κοινωνιολογική έρευνα, που διερευνά το φαινόμενο της σκιάδους εκπαίδευσης στην Ελλάδα, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όχι μόνο οι μέθοδοι, τα προγράμματα και οι εξετάσεις, αλλά και η διδασκαλία και η παιδαγωγική γλωσσών έχουν συμβάλει στην επιδείνωση αυτού του φαινομένου (Kassotakis & Verdis, 2013). Η ιδιωτική εκπαίδευση διαδόθηκε σε τέτοιο βαθμό από την αρχή της ύπαρξής της, παρά το γεγονός ότι εμφανίστηκε τον 19ο αιώνα, αν και οι λόγοι της ύπαρξής της δεν ήταν οι ίδιοι όπως και σήμερα.

Στην ελληνική λογοτεχνία, η τρέχουσα εκπαιδευτική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης για την απασχόληση των εκπαιδευτικών, η περιοριστική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης για την προσβασιμότητα των σπουδαστών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η σπουδαιότητα της απόκτησης πτυχίου και επαγγελματικής επιτυχίας παρουσιάζονται ως αιτίες του φαινομένου της σκιάδους εκπαίδευσης (Σιανού-Κυργίου, 2008).

Πράγματι, το κύρος, η αύξηση του εισοδήματος και η εξειδίκευση των ατόμων στην αγορά εργασίας ενέτειναν αυτό το φαινόμενο εισόδου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ως εκ τούτου την ανάπτυξη της σκιάδους εκπαίδευσης (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδης, 1997).

Εξάλλου, η υπερβολική ανάπτυξη του δημόσιου τομέα τις τελευταίες δεκαετίες, η υψηλή απορρόφηση των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υπό διάφορες μορφές (μόνιμη θέση, σύμβαση μόνιμης ή μερικής απασχόλησης κλπ.) και η αντικειμενικότητα των κριτηρίων πρόσληψης συνέβαλαν στη σημασία της "συλλογής" επιπρόσθετων προσόντων για την κοινωνική επιτυχία στη ζωή.

Ο Βλάχος (2008) επισημαίνει ότι η παραδοσιακή αξιολόγηση του φοιτητή στην Ελλάδα και η σύνδεση με τα προσόντα που είναι απαραίτητα για τη μετάβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η μειωμένη εκταμίευση στην εκπαίδευση, οι ασυνέχειες των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών, το αυστηρότερο χρονοδιάγραμμα και η απουσία προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των σχολικών εργασιών, η μαζική διδακτική βιβλιογραφία, η έλλειψη υποδομής και, τέλος, οι αδυναμίες της επανεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εξάπλωση της σκιάδους εκπαίδευσης.

1.6 Ο θεσμός του φροντιστηρίου στην Ελλάδα

Ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της ελληνικής εκπαίδευσης είναι η ύπαρξη των φροντιστηρίων. Πρόκειται για ιδιωτικά ιδρύματα που προσφέρουν επιπλέον ώρες ιδιωτικής διδασκαλίας σε όλα τα επίπεδα των σπουδών. Μερικές φορές η ιδιωτική διδασκαλία πραγματοποιείται στο σπίτι του σπουδαστή. Σε αυτή την περίπτωση ονομάζεται ιδιαίτερο.

Έτσι, το φροντιστήριο και το ιδιαίτερο είναι οι δύο μορφές του ελληνικού σκιάδους εκπαιδευτικού συστήματος. Η ιδιωτική εκπαίδευση έχει εντοπιστεί και σε άλλα εκπαιδευτικά συστήματα. Ωστόσο, η έκταση αυτού του φαινομένου είναι τόσο μεγάλη στην Ελλάδα, όπου τα φροντιστήρια και τα ιδιωτικά μαθήματα ονομάζονται γενικά παραπαιδεία. Η λέξη παραπαιδεία προέρχεται από το παρά και την λέξη παιδεία και δηλώνει μια «σκιά» στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ο λόγος για τον οποίο οι ελληνικές οικογένειες πρέπει να φροντίζουν τις σπουδές των παιδιών τους είναι ότι η ποιότητα της εκπαιδευτικής εργασίας στα κρατικά σχολεία είναι ελάχιστη έως φτωχή.

Εξάλλου, υπάρχει η πεποίθηση ότι στα τελευταία στάδια της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τα ελληνικά κρατικά σχολεία δεν κάνουν αρκετά για να προετοιμάσουν τους μαθητές για τις εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα

πολλοί γονείς να στέλνουν τα παιδιά τους σε βραδινές τάξεις, στις οποίες συχνά διδάσκονται από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στα σχολεία τους. Το γεγονός αυτό αποκαλύπτει την έκταση της ανεπάρκειας του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος.

Η «οικονομική αιμορραγία» που προκαλείται από τη ψευδαίσθηση δεν είναι εύκολο να υπολογιστεί γιατί η παραπαιδεία είναι μια συγκαλυμμένη δραστηριότητα στην Ελλάδα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν εκδίδονται αποδείξεις και δεν διεξάγονται ανοικτές συζητήσεις. Τα φροντιστήρια είναι υπεύθυνα για πολλές εκπαιδευτικές ανισότητες στην Ελλάδα. Ωστόσο, ο ρόλος τους σχεδόν ποτέ δε συζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και δεν υπάρχουν πληροφορίες στα ελληνικά εκπαιδευτικά περιοδικά και τις διεθνείς εκδόσεις.

2° Κεφάλαιο-Η φορολογία της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και η συνεισφορά στο ΑΕΠ και σύγκριση με χώρες της ΕΕ

2.1 Η φορολογία της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Το ζήτημα της φορολογίας των επιχειρήσεων και ιδιαίτερα των επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες ιδιωτικής εκπαίδευσης, είναι κάτι που έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή βιβλιογραφία. Για το λόγο αυτό αρκετές μελέτες έχουν γίνει προκειμένου να μπορέσουν να ελεγχθούν οι επιδράσεις των δημόσιων πολιτικών σε ότι αφορά τις επιδράσεις στις επιλογές των γονέων και των μαθητών αναφορικά με την επιλογή που θα κάνουν για το σχολείο ή το κολλέγιο ή το πανεπιστήμιο που θα επιλέξουν.

Αναλυτικότερα, ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που θα πρέπει να αναλυθούν και να εξεταστούν είναι το κατά πόσο τα φορολογικά κίνητρα τύπου όπως είναι οι φορολογικές ελαφρύνσεις ή οι απαλλαγές προς τους γονείς και τους μαθητές θα επηρεάσουν την επιδότηση της ιδιωτικής εκπαίδευσης από το κράτος. Στην περίπτωση που το κράτος επιδοτήσει την ιδιωτική εκπαίδευση, τότε αυτό σημαίνει ότι θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των ιδιωτικών σχολείων καθώς θα κάνει την πρόσβαση πιο εύκολη για όλους.

Επομένως, το γεγονός ότι τα φορολογικά κίνητρα δίνουν τη δυνατότητα σε περισσότερες οικογένειες να στείλουν τα παιδιά τους σε κάποιο ιδιωτικό ίδρυμα, θα πρέπει να προβληματίζει εκείνους που στρέφονται εναντίον των φορολογικών κινήτρων. Αντιθέτως, στα εκπαιδευτικά σχολεία κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας, οι γονείς πρέπει να καταβάλλουν δίδακτρα για την εκπαίδευση των παιδιών τους, το ύψος των οποίων εξαρτάται από το εκάστοτε ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα (EURYDICE, 2015).

Στην Ελλάδα, από τις αρχές τις δεκαετίας του '90 εξαιρούνται από την επιβάρυνση ΦΠΑ όλες οι παρεχόμενες από το δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Αξίζει βέβαια να αναφέρουμε πως σε αυτές ανήκουν, η προσχολική εκπαίδευση, η πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η ειδική εκπαίδευση για προβληματικά παιδιά καθώς και η επαγγελματική εκπαίδευση, επιμόρφωση ή επανακατάρτιση και παρέχονται από πρόσωπα που είναι αναγνωρισμένα από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ή από το Υπουργείο Πολιτισμού ή από οποιαδήποτε άλλη αρμόδια αρχή κατά περίπτωση (Υπουργείο Οικονομικών, ΠΟΛ 1282/1992).

Επιπλέον, δεν είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρο τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που παρέχουν υπηρεσίες πολιτιστικού ή μορφωτικού χαρακτήρα, αλλά μόνο εφ' όσον αυτά τα νομικά πρόσωπα έχουν ως καταστατικό σκοπό τους της παροχή τέτοιων δραστηριοτήτων. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, πως οι φορείς που παρέχουν μορφωτικές υπηρεσίες αλλά δεν έχουν τέτοιο καταστατικό σκοπό, επιβαρύνονται κανονικά με το φόρο που αναλογεί κάθε φορά.

Ωστόσο, δεν απαλλάσσονται από το ΦΠΑ εκπαιδευτικές υπηρεσίες που δεν παρέχονται από αναγνωρισμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, όπως η παροχή εκπαίδευσης ερασιτεχνικού χαρακτήρα ή παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών μέσω άλλου φορέα, που δεν είναι αναγνωρισμένος. Επίσης, δεν απαλλάσσονται από το ΦΠΑ τα κέντρα μελέτης, καθώς δεν έχουν ένα συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο βάσει του οποίου λειτουργούν, συνήθως πρόκειται για επιχειρήσεις που συνδυάζουν και άλλες δραστηριότητες, όπως δημιουργική απασχόληση των παιδιών, ενώ παράλληλα δεν τηρούν κάποιο ωρολόγιο πρόγραμμα (Υπουργείο Οικονομικών, 2016).

2.2 Η φορολογία της ιδιωτικής εκπαίδευσης σε άλλες χώρες της Ευρώπης

2.2.1 Αγγλία

Οι επικεφαλής των ιδιωτικών σχολείων της Βρετανίας αισθάνονται πραγματικά την πίεση. Η φορολόγηση των ιδιωτικών σχολείων είναι ένα παλιό επιχείρημα που καταρρίφθηκε για πρώτη φορά το 1968 από μια ομάδα πανεπιστημιακών και ιδιωτικών σχολικών ηγετών που δημιουργήθηκε για να ενσωματώσει τα δημόσια σχολεία στο κρατικό σύστημα. Η Επιτροπή Δημόσιων Σχολών διαπίστωσε τον ισχυρισμό ότι οι γονείς που επέλεξαν να πληρώσουν για την εκπαίδευση του παιδιού τους επλήγησαν με διπλή φορολογία.

Ομοίως, η Επιτροπή Φιλανθρωπικών Οργανώσεων το 2009 θεώρησε τον ίδιο ισχυρισμό ότι ήταν περίεργος όταν αμφισβητήθηκε από ιδιωτικούς διευθυντές σχετικά με τα σχέδια για να κάνουν τα σχολεία τους να εκτελούν τη φιλανθρωπική τους λειτουργία. Ωστόσο, στην τελευταία έκθεσή της, το ISC προχώρησε ακόμη περισσότερο στον ισχυρισμό ότι ο επαγόμενος αντίκτυπος των σχολείων ενισχύει το ΑΕΠ της χώρας κατά ένα τεράστιο ποσό £13,7δισ.

Ο αριθμός αυτός περιλαμβάνει την απασχόληση ομάδων καθηγητών, υπαλλήλων, επιμελητών και προσωπικού τροφοδοσίας, μαζί με όλες τις προσωπικές δαπάνες τους. Η

λανθασμένη υπόθεση φαίνεται να είναι ότι, αν τα ιδιωτικά σχολεία μεταβούν στην κρατική ιδιοκτησία, θα σταματήσουν να συνεισφέρουν στα εθνικά ταμεία.

Ωστόσο, η άποψη πολλών ότι η επιβολή του ΦΠΑ στις ιδιωτικές σχολικές αμοιβές, είναι ένας φόρος που θα έδινε μια πραγματική συνεισφορά ύψους £ 1,5 δισ. στα εθνικά ταμεία, υποστηρίζεται από πολλούς. Ακόμα και οι Συντηρητικοί, κάποτε πιστοί φίλοι ανεξάρτητων σχολών, έχουν υποσχεθεί να καταργήσουν τη φιλανθρωπική τους κατάσταση από εκείνους που συνεχίζουν να μην κάνουν τίποτα φιλανθρωπικό.

Φυσικά, οι άνθρωποι που αισθάνονται πιο έντονα την ανισότητα μεταξύ των ιδιωτικών σχολικών αμοιβών και των δαπανών στα κρατικά σχολεία δεν είναι αριστερά πολιτικοί, αλλά οι μεσαίες τάξεις που στέλνουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία. Η πληρωμή £ 25.000 ετησίως για δέκα χρόνια για την εκπαίδευση ενός παιδιού θα απαιτήσει εισόδημα άνω των £ 400.000, δεδομένου ενός οριακού φορολογικού συντελεστή 40%. Αυτό συνεπάγεται πάρα πολύ χρήματα.

Και τα εισιτήρια επιβίβασης στα περισσότερα σχολεία ξεπερνούν κατά πολύ τις 30.000 λίρες στερλίνες ετησίως, ενώ κάποια περισσότερα από £ 40.000. Οι αριθμοί μαθητών στα ιδιωτικά σχολεία είναι τώρα χαμηλότεροι από το 2014, παρά τη συνολική αύξηση σε ολόκληρη τη χώρα. Κάτι πρέπει να γίνει για να ασκηθεί πίεση προς τα ιδιωτικά σχολικά τέλη και για να αυξηθούν οι δαπάνες στον κρατικό τομέα.

Υπάρχει ένας μηχανισμός για να γίνει αυτό που δεν θα συνεπαγόταν την αδικαιολόγητη ‘τιμωρία’ των ιδιωτικών σχολείων. Ακριβώς όπως μερικές φορές η μείωση των φορολογικών συντελεστών επί του εισοδήματος ή των βασικών εμπορευμάτων μπορεί πράγματι να αυξήσει τα συνολικά φορολογικά έσοδα, οπότε ένας καλοσχεδιασμένος φόρος στα ιδιωτικά σχολεία θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση των τελών.

Τα ιδιωτικά σχολεία θα πρέπει να φορολογούνται προοδευτικά για οτιδήποτε χρεώνουν ανά κεφαλή πέραν της μέσης δαπάνης ανά μαθητή στα κρατικά σχολεία. Με άλλα λόγια, δεν θα υπήρχαν φόροι για τα σχολεία που χρεώνουν το ίδιο ποσό με τα κρατικά σχολεία, μικρούς φόρους για τα σχολεία που επιβάρυναν ένα μικρό ποσό πέρα από τα κρατικά σχολεία και σημαντικούς φόρους για εκείνους που χρεώνουν σημαντικά υψηλότερα. Θα λειτουργούσε ακριβώς όπως ο φόρος εισοδήματος, με σταδιακά υψηλότερα συγκροτήματα.

Αυτό θα σήμαινε ότι τα ιδιωτικά σχολεία θα πρέπει να σκεφτούν πολύ πιο προσεκτικά τις δαπάνες. Σε γενικές γραμμές, το σύστημα αυτό θα ωθήσει τα σχολεία σε αυξανόμενο αριθμό, προσθέτοντας περισσότερους μαθητές την ημέρα, αναμειγνύοντας και χρησιμοποιώντας ταμεία για τη μείωση των αμοιβών, μειώνοντας τις ολυμπιακές πισίνες, τις κωπηλατικές λίμνες και τις αίθουσες συναυλιών.

Φυσικά, κάποια κορυφαία σχολεία θα είναι σε θέση να παραμείνουν αφοσιωμένα σε υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις σε κάθε περιοχή, αποκλειστικά επιβίβασης. Όμως, οι περισσότεροι δεν θα ήθελαν να μειωθούν οι δαπάνες για τον ανταγωνισμό των εξοπλισμών στον ιδιωτικό τομέα. Τα ιδιωτικά σχολεία θα πρέπει να είναι πιο ειλικρινείς για κάτι τέτοιο. Τα περισσότερα σχολεία θα πρέπει να εγκαταλείψουν την πλούσια διεθνή αγορά και να εξυπηρετήσουν καλύτερα την εγχώρια αγορά.

Μία ουσιαστικά κυκλική σχέση θα δημιουργηθεί μεταξύ των δύο τομέων. Καθώς μειώνονται τα τέλη και αυξάνεται ο αριθμός των μαθητών στον ιδιωτικό τομέα, θα αυξηθεί η μέση δαπάνη ανά κεφαλή στον κρατικό τομέα, δημιουργώντας ένα υψηλότερο όριο με το οποίο τα ιδιωτικά σχολεία θα αρχίσουν να πληρώνουν φόρο. Από την άλλη πλευρά, ορισμένα ιδιωτικά σχολεία ενδέχεται να είναι σε θέση να παρέχουν εκπαίδευση με λιγότερα χρήματα ανά κεφαλή από τα τοπικά δημόσια σχολεία. Σε αυτή την περίπτωση, θα είχε νόημα για το κράτος να στείλει τους δικούς του μαθητές σε εκείνα τα ιδιωτικά σχολεία.

2.2.2 Αυστρία

Σύμφωνα με τη φορολογική νομοθεσία της Αυστρίας, η προσφορά υπηρεσιών γενικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης από ιδιωτικά σχολεία ή άλλους ιδιώτες παρόχους εξαιρείται από την επιβάρυνση με ΦΠΑ. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή δίνεται μόνο στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι τα προγράμματά τους είναι παρόμοια με εκείνα των δημόσιων σχολείων και εκπαιδευτικών οργανισμών.

Επιπλέον, σε ότι αφορά τα έσοδα που έχουν οι επιχειρήσεις μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα που προσφέρουν εκπαιδευτικές υπηρεσίες και αυτές εξαιρούνται από την καταβολή του ΦΠΑ. Οι λόγοι που έχουν συντελέσει στην εξαίρεση των ιδιωτικών εκπαιδευτικών οργανισμών από το ΦΠΑ έχει να κάνει με τη διασφάλιση ισότητας, ως προς τον ανταγωνισμό, μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών.

Η εξαίρεση από το ΦΠΑ περιλαμβάνει όλα τα είδη των διαλέξεων και μαθημάτων που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο γενικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης ή οποιουδήποτε είδους εκπαιδευτικής δραστηριότητας, αρκεί να μπορεί να αποδειχθεί ότι αντίστοιχη εκπαιδευτική δραστηριότητα παρέχεται και από δημόσιο οργανισμό.

Στην περίπτωση των εξ αποστάσεως μαθημάτων, οι οποίες παρέχονται με ηλεκτρονικό τρόπο, δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός φυσικού χώρου, ωστόσο θα πρέπει υποχρεωτικά η διδασκαλία να γίνεται ταυτόχρονα σε όλους τους μαθητές και όχι να παρέχεται εξατομικευμένα, ώστε να εξαιρεθεί η καταβολή του ΦΠΑ. Εξαίρεση από αυτές τις ευνοϊκές διατάξεις αποτελούν οι σχολές εκμάθησης ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι σχολές που παρέχουν μαθήματα οδήγησης, σχολές χορού, εξατομικευμένα μαθήματα και μαθήματα για προσωπική εκπαίδευση.

2.2.3 Γαλλία

Παρά τον κεντρικό χαρακτήρα της σχολικής εκπαίδευσης στη Γαλλία, υπάρχουν πολλά ιδιωτικά σχολεία, τα οποία διδάσκουν περίπου το 15% των παιδιών σε πρωτοβάθμιο επίπεδο και το 20% σε δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πολλά από τα σχολεία είναι ανώτερα δευτεροβάθμια λύκεια, με το 30% όλων των λυκείων στη χώρα να έχει το καθεστώς του ιδιωτικού τομέα.

Ένας αυξανόμενος αριθμός Γάλλων γονέων στέλνει τα παιδιά του σε ένα ιδιωτικό λύκειο, με την πεποίθηση ότι θα λάβουν καλύτερες εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Σε πολλές μητροπολιτικές περιοχές της Γαλλίας η ζήτηση ουσιαστικά ξεπερνά την προσφορά. Αυτό ισχύει κυρίως στο Παρίσι και στις μεσογειακές περιοχές, όπου τα καλύτερα ιδιωτικά σχολεία είναι φημισμένα. Στην Τουλούζη, τη Βρετάνη και την κοιλάδα του Λίγηρα υπάρχουν επίσης αναφορές για τα σχολεία που αντιμετωπίζουν πρόβλημα να ανταποκριθούν στη ζήτηση.

Τα ιδιωτικά λύκεια δεν είναι, ωστόσο διεθνή σχολεία που προσφέρουν ένα διεθνές απολυτήριο. Αυτά τα σχολεία είναι συνήθως ιδιωτικά ιδρύματα που εκτελούν το μεγαλύτερο μέρος της διδασκαλίας τους στα αγγλικά ή 50/50 Αγγλικά / Γαλλικά και μπορούν να ακολουθήσουν πρόγραμμα σπουδών βασισμένο στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των ΗΠΑ ή του Ηνωμένου Βασιλείου.

Παρόλο που τα ιδιωτικά σχολεία χρηματοδοτούνται από ποικίλες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των φοιτητικών αμοιβών, η μεγάλη πλειοψηφία λειτουργεί με

σύμβαση με την κυβέρνηση μέσω της οποίας λαμβάνει σημαντική δημόσια χρηματοδότηση. Ωστόσο, λόγω των πιο διαφοροποιημένων πηγών εισοδήματός τους, τα ιδιωτικά σχολεία έχουν μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας σε θέματα όπως η πρόσληψη προσωπικού, η επιλογή των μαθητών και η πειθαρχία.

Τα ιδιωτικά σχολεία που δεν λειτουργούν με σύμβαση με το κράτος, έχουν σημαντικά υψηλότερα τέλη και πολύ μεγαλύτερη ελευθερία σε σχέση με τις μεθόδους και το περιεχόμενο διδασκαλίας τους. Παρόλο που δεν καταβάλλονται τέλη για να παρακολουθήσουν ένα δημόσιο σχολείο, αυτό δεν συμβαίνει με ένα ιδιωτικό λύκειο, το οποίο αναπόφευκτα σημαίνει ότι γίνεται κάποια κοινωνική επιλογή.

Όταν ένα ιδιωτικό σχολείο είναι συμβεβλημένο με το γαλλικό κράτος, οι αμοιβές τους θα καθοριστούν σε σχετικά μέτρια επίπεδα. Αυτά είναι συνήθως σημαντικά χαμηλότερα από αυτά που συναντώνται σε πολλές άλλες χώρες της ΕΕ. Τα τέλη διαφέρουν ανάλογα με το σχολείο και την περιοχή και λίγα ιδιωτικά σχολεία δημοσιεύουν ανοικτά τα τιμολόγια τους.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της φορολογικής πολιτικής της Γαλλίας σε σχέση με την εκπαίδευση είναι ότι οι επιχειρήσεις, που απασχολούν τουλάχιστον 20 υπαλλήλους, οφείλουν να καταβάλλουν ένα ποσό ίσο με το 1,6% του μεικτού μισθού του εργαζομένου, το οποίο χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Αναφορικά με το ΦΠΑ στη Γαλλία, ισχύει η αρχή ότι όλοι οι πάροχοι εκπαίδευσης πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εξαιρούνται από την επιβάρυνση με ΦΠΑ, ανεξαρτήτως της νομικής τους μορφής. Η ίδια εξαίρεση ισχύει και για τα ιδιαίτερα μαθήματα που παραδίδονται απευθείας από τον καθηγητή στους μαθητές.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ιδιωτικοί πάροχοι εκπαιδευτικών υπηρεσιών είναι υποχρεωμένοι για την καταβολή ΦΠΑ και εξαιρούνται μόνο εφ' όσον αποκτήσουν ένα πιστοποιητικό από την αρμόδια δημόσια αρχή. Προκειμένου να πιστοποιηθούν οι ιδιωτικοί πάροχοι επαγγελματικής εκπαίδευσης, πρέπει να εγγραφούν στον σχετικό μητρώο παρόχων επαγγελματικής εκπαίδευσης και να δημοσιεύουν κάθε χρόνο τις οικονομικές καταστάσεις τους.

2.3 Σύγκριση των μεγεθών της ιδιωτική εκπαίδευσης στην Ελλάδα με τις χώρες του ΟΟΣΑ

Μεταξύ του 2010 και του 2016, η Ελλάδα παρουσίασε γενική μείωση των συνολικών δημόσιων δαπανών (-24%) και του ΑΕΠ (περίπου -20%). Το 2016, οι δαπάνες για τη μη τριτοβάθμια εκπαίδευση αντιπροσώπευαν το 5,4% των συνολικών δημόσιων δαπανών στην Ελλάδα, το χαμηλότερο μερίδιο στις χώρες του ΟΟΣΑ, και λιγότερο από 3% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ), το τέταρτο χαμηλότερο μερίδιο.

Η Ελλάδα δαπανά περίπου 6.000 δολάρια ΗΠΑ ανά φοιτητή σε πρωτοβάθμια ιδρύματα και περίπου 6.800 δολάρια σε δευτεροβάθμια ιδρύματα, δηλαδή το 60-70% της μέσης δαπάνης του ΟΟΣΑ σε αυτά τα επίπεδα. Οι δαπάνες ανά φοιτητή είναι υψηλότερες σε ιδιωτικούς φορείς από ό, τι σε δημόσιους, με το μικρότερο ποσό που δαπανάται στα δημόσια ανώτερα δευτεροβάθμια γενικά προγράμματα να είναι περίπου 5.500 USD ανά φοιτητή. Οι σωρευτικές δαπάνες ανά φοιτητή για τη θεωρητική διάρκεια σπουδών από την ηλικία των 6 έως 15 ετών είναι περίπου 63.000 δολάρια στην Ελλάδα, η τρίτη χαμηλότερη τιμή μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ.

Σε ότι αφορά τους μισθούς των εκπαιδευτικών μειώθηκαν σχεδόν κατά 30% μεταξύ 2005 και 2018 στην Ελλάδα για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης που διδάσκονται. Αντίθετα, οι μέσες αποδοχές στις χώρες του ΟΟΣΑ αυξήθηκαν κατά 13%. Οι μισθοί των επικεφαλής των σχολείων είναι υψηλότεροι από τους μισθούς πλήρους απασχόλησης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που κυμαίνονται από 2% περισσότερο στο προσχολικό επίπεδο έως 15% περισσότερο στο δευτεροβάθμιο.

Γράφημα 2.1 Αμοιβές εκπαιδευτικού προσωπικού ιδιωτικής εκπαίδευσης 2012-2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Νηπιαγωγεία¹	:	:	:	:	16,4
Δημοτικά	84,0	78,9	59,0	59,3	61,9
		-6,1%	-25,2%	0,5%	4,4%
Γυμνάσια	53,8	52,5	47,1	42,4	43,9
		-2,4%	-10,3%	-10,0%	3,5%
Γενικά Λύκεια	60,0	51,6	42,2	43,5	47,8
		-14,0%	-18,2%	3,1%	9,9%
Σύνολο	197,8	183,0	148,3	145,2	153,6
		-7,5%	-19,0%	-2,1%	5,8%

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ, 2019

Οι τιμές αυτές είναι μικρότερες από τους μέσους όρους του ΟΟΣΑ, οι οποίοι κυμαίνονται από 25% περισσότερο σε επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έως 43% σε ανώτερο δευτεροβάθμιο επίπεδο. Τα μέτρα λιτότητας μετά την οικονομική κρίση έχουν επηρεάσει την πρόσληψη νέων καθηγητών. Η Ελλάδα έχει το μικρότερο ποσοστό σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ με δασκάλους ηλικίας κάτω των 30 ετών σε επίπεδο χαμηλότερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1%) και ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (0%) και σε πρωτοβάθμιο επίπεδο το ποσοστό είναι 7%, έναντι 13% κατά μέσο όρο για τις χώρες του ΟΟΣΑ 10% για την ΕΕ.

2.4 Τα μεγέθη της σκιώδους οικονομίας στην Ελλάδα και σύγκριση με άλλες χώρες

Η σκιώδης εκπαίδευση είναι μια αναπτυσσόμενη βιομηχανία παγκοσμίως. Εκτιμάται ότι περίπου το 90% των Κορεατών και περίπου το 60% των μαθητών δημοτικού σχολείου της Δυτικής Βεγγάλης συμμετέχουν σε κάποια μορφή σκιώδους εκπαίδευσης, όπως περίπου το 85% των κινέζων φοιτητών και το 60% των μαθητών στο ανώτερο σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Καζακστάν (Bray and Lykins, 2012).

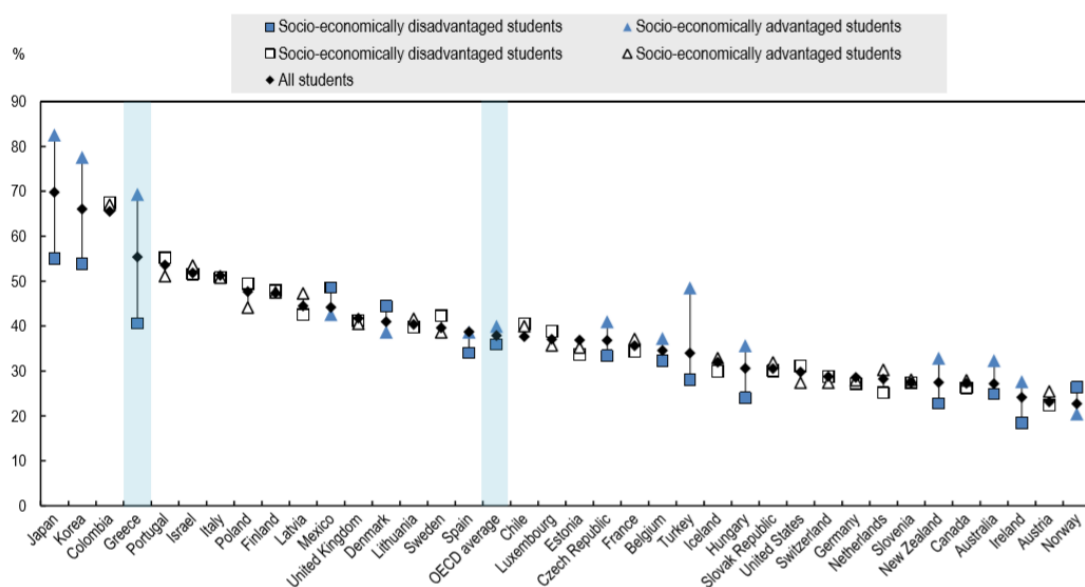
Στην Ελλάδα και την Ιαπωνία υπάρχει μια γενικευμένη πίστη μεταξύ των γονέων ότι η επένδυση στη σκιώδη εκπαίδευση οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα εκπαιδευτικών επιδόσεων (Bray and Lykins, 2012). Ένας άλλος βασικός παράγοντας ήταν η δυσαρέσκεια με την ποιότητα του σχολείου: αυτός ήταν ένας κοινός λόγος που δηλώνουν οι γονείς ότι έστειλαν τα παιδιά τους σε κάποιο ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα στην

Ιαπωνία αν και αντίθετα με την κορεατική εμπειρία, όπου τα ποσοστά εγγραφής στην σκιάδη εκπαίδευση μειώθηκαν (Jones, 2013).

Σύμφωνα με το PISA 2012, συνολικά το 55% των 15χρονων δήλωσε ότι παρακολούθησε μαθήματα μετά το σχολείο. Αυτό το μερίδιο των μαθημάτων μετά το σχολείο ήταν από τα υψηλότερα στις χώρες του ΟΟΣΑ και είναι σημαντικά υψηλότερο από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ του 38%.

Ειδικότερα, οι κοινωνικοοικονομικά ευνοημένοι σπουδαστές είναι πολύ πιο πιθανό να παρακολουθήσουν μαθήματα μετά τα σχολικά μαθήματα απ' ό τι οι μαθητές σε μειονεκτική θέση. Η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων στην Ελλάδα είναι επίσης μεταξύ των μεγαλύτερων σε ολόκληρο τον ΟΟΣΑ, μαζί με την Ιαπωνία και την Κορέα (ΟΟΣΑ, 2013).

Γράφημα 2.2-Ποσοστό μαθητών που παρακολουθούν μαθήματα εκτός σχολείου το 2012

Πηγή ΟΟΣΑ, 2013

Είναι δύσκολο να βρεθούν αξιόπιστα στοιχεία για τον αριθμό των φοιτητών που συμμετέχουν στη σκιάδη εκπαίδευση στην Ελλάδα. Σύμφωνα με μια μελέτη για το 2014, 534 νοικοκυριά έδειξαν ότι το 99% των φοιτητών στο τελευταίο έτος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρακολούθησαν είτε ένα φροντιστήριο (54%), ιδιωτικά μαθήματα (21%) ή και τα δύο (24%). Μόνο το 1% των παιδιών των ερωτηθέντων δεν είχε καταφύγει στη

σκιώδη εκπαίδευση κατά την προετοιμασία για την είσοδο στο πανεπιστήμιο (Λιοδάκη και Λιοδάκης, 2016, Pالمos Analysis, 2015).

Το PISA 2012 ζήτησε από τους μαθητές να παρακολουθήσουν τη συμπληρωματική εκπαίδευση στα μαθήματα μετά το σχολείο. Η ιδιωτική διδασκαλία στην Ελλάδα αναφέρεται συχνά ως παραπαιδεία, η οποία έχει εξαιρετικά αρνητικές συνέπειες. Το τριετές πρόγραμμα του MofERRA για το 2017 αναφέρεται σε αυτούς τους όρους: Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αντικαταστάθηκε από τη σκιώδη εκπαίδευση (ιδιωτικά κέντρα διδασκαλίας), γεγονός που υπονομεύει την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία.

Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης ήταν ιδιαίτερα καταστροφικές για τις ανώτερες τάξεις του γυμνασίου ή του Λυκείου. Το πρόβλημα αυτό δεν είναι μόνο εκπαιδευτικό, αλλά και βαθιά κοινωνικό (Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2017). Μια έρευνα του 2011 για 1.200 φοιτητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Γεωργία, ίσως συγκρίσιμη, λόγω των πολιτιστικών δεσμών και της ελληνικής διασποράς που ζούσαν εκεί, διαπίστωσε ότι το 25% των παιδιών τους έλαβε μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με ποσοστά να ανέρχονται στο 35% στην πρωτεύουσα και έως και 19% στα χωριά (Machabeli, et al., 2011).

Αυτό το αστικό / αγροτικό χάσμα βρίσκεται επίσης στην Ελλάδα, με διαφορά 14 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ της πρόσβασης και της χρήσης εξωσχολικών διδασκαλιών σε αγροτικές και αστικές περιοχές. Δεδομένης της ευρέως αποδεκτής θετικής συσχέτισης μεταξύ της εξωσχολικής καθοδήγησης και της επιτυχίας στην πανελλήνια εξέταση για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αυτό θα σήμαινε μια περαιτέρω πηγή ανισότητας μεταξύ αυτών των ομάδων.

Γράφημα 2.3-Ποσοστό μαθητών που παρακολουθούσαν μαθήματα εκτός σχολείου σε αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές το 2015

	Urban (population more than 10 000)	Semi-urban (population up to 10 000)	Rural (population up to 2 000)
Receive out-of-school support:	84%	84%	70%
• At a Frontistirio	61%	45%	50%
• With a private tutor only	28%	47%	38%
• At a Frontistirio and with a private tutor	9%	5%	12%

Πηγή Παλμός Ανάλυση, 2015

Η σκιώδης εκπαίδευση στην Ελλάδα πραγματοποιείται σε ομάδες στις απογευματινές και βραδινές σχολές και σε ένα-ένα ιδιωτικά μαθήματα γνωστά ως ιδιαίτερα μαθήματα. Τα φροντιστήρια προσφέρουν εκπαίδευση στην τάξη, αλλά με μικρές τάξεις μεταξύ πέντε και οκτώ μαθητών. Η τιμή για τους γονείς εξαρτάται από το μέγεθος της τάξης, οπότε σε φτωχότερες περιοχές τα μεγέθη τάξεων μπορεί να είναι μεγαλύτερα.

Παράλληλα, υπάρχουν και μεμονωμένοι ιδιωτικοί δασκάλους, οι οποίοι χρεώνουν υψηλότερες τιμές και μερικές φορές λειτουργούν στη σκιώδη οικονομία. Τα φροντιστήρια συνήθως ακολουθούν το ίδιο κανονιστικό και αυστηρά οργανωμένο πρόγραμμα διδασκαλίας με τις δημόσιες σχολικές μονάδες. Αυτό συμβαίνει επειδή ο στόχος για τους περισσότερους είναι να βοηθήσουν τους σπουδαστές τους να περάσουν σε κάποια σχολή ανώτατης εκπαίδευσης μέσω της επιτυχούς τους συμμετοχής στις Πανελλήνιες εξετάσεις.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι ορισμένοι από αυτούς σχεδιάζουν ακόμη και το έργο τους με τέτοιο τρόπο ώστε συγκεκριμένα θέματα να καλύπτονται από δασκάλους στο φροντιστήριο πριν καλυφθούν σε δημόσιες σχολικές μονάδες, για παράδειγμα μια εβδομάδα νωρίτερα. Με αυτόν τον τρόπο προετοιμάζουν τους σπουδαστές όχι μόνο για τις Πανελλήνιες εξετάσεις, αλλά και διευκολύνουν τη συμμετοχή και τη μάθηση τους στη δημόσια σχολική μονάδα, γεγονός που μπορεί να συμβάλει στην επιτυχία τους.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχει, ωστόσο, μια αγορά σε ολόκληρη την Ευρώπη για αυτές τις συμπληρωματικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες, τουλάχιστον στις μεγαλύτερες πόλεις. Είναι δύσκολο να βρεθούν αξιόπιστα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των σπουδαστών που συμμετέχουν στην εξωσχολική καθοδήγηση πέρα από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν από την PISA. Παρ' όλα αυτά, η εθνική ένωση ιδιοκτητών των φροντιστηρίων ανέφερε ότι για το σχολικό έτος 2013/14, τα μέλη τους εγγράφηκαν ανέρχονταν σε 183.000 φοιτητές, με το 61% στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και το 35% σε κατώτερο δευτεροβάθμιο επίπεδο (Παναγιωτοπούλου, 2000).

Αυτοί οι αριθμοί αντανakλούν μια αξιοσημείωτη αναζωπύρωση σε σύγκριση με τις ιστορικές τάσεις και καταδεικνύουν ότι τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής στη σκιώδη εκπαίδευση δεν είναι αναπόφευκτα: το 1979/80 εκτιμήθηκαν 1.232 εγκεκριμένα φροντιστήρια από το Υπουργείο, στα οποία εγγράφηκαν μόλις πάνω από 176.000 σπουδαστές, αλλά μέχρι το 1983 / 84 ο αριθμός τους είχε συρρικνωθεί σε 1.132 και ο αριθμός των σπουδαστών μειώθηκε στα 82.598 (ΟΟΣΑ, 1997).

Σύμφωνα με επίσημα αλλά και μη δημοσιευμένα στοιχεία, στο σχολικό έτος 2010/11 περισσότεροι από 149.000 φοιτητές παρακολούθησαν 2.352 δευτεροβάθμιες υπηρεσίες σε φροντιστήρια, στις οποίες απασχολούσαν 18.159 εκπαιδευτικούς (Kassotakis and Verdis, 2013). Αυτό αντιπροσωπεύει περίπου το 45% όλων των φοιτητών γενικής και επαγγελματικής ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Σε σύγκριση, κατά την ίδια σχολική χρονιά λειτουργούσαν στην Ελλάδα 1.788 δημόσια ανώτερα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Κάποιοι εκτιμούν ότι σχεδόν όλοι οι μαθητές της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο τελευταίο τους έτος παρακολουθούν είτε ένα φροντιστήριο, ή κάποια ατομική ιδιωτική διδασκαλία ή και τα δύο (Kassotakis and Verdis, 2013). Τα ποσοστά συμμετοχής σε κάποιο φροντιστήριο το 2013/14 αντιπροσωπεύουν το 20% της συνολικής εγγραφής στο γυμνάσιο με 319.950 εγγραφές μαθητών το 2013/14. Στον αριθμό αυτό μπορούν να προστεθούν φοιτητές που έχουν τη βοήθεια ιδιωτικών δασκάλων (Palmas Analysis, 2015).

Μια τυχαία έρευνα σε 2.370 φοιτητές πρώτου έτους σε 58 τμήματα σε επτά μεγάλα ελληνικά πανεπιστήμια την άνοιξη του 2014 διαπίστωσε ότι σχεδόν το ήμισυ (48,9%) παρακολούθησε κάποιο μάθημα σε φροντιστήριο, το 14,2% προσέλαβε ιδιωτικούς δασκάλους και περίπου το ένα τρίτο του δείγματος έκανε και τα δύο (Ioakimeidis et al., 2000). Επομένως, είναι ασφαλές να πούμε ότι μεγάλο μέρος της σκιώδους εκπαίδευσης στην Ελλάδα, σε αντίθεση με πολλές άλλες χώρες, δεν λειτουργεί τόσο πολύ σαν σκιώδη οικονομία.

Είναι μια ορατή, ζωντανή, ρυθμιζόμενη, επίσημη, ανταγωνιστική συνιστώσα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, καταγράφοντας μια σαφή πλειοψηφία μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτή η θέση του συστήματος σκιώδους εκπαίδευσης δεν θα ήταν δυνατή αν δεν εξυπηρετούσε ζωτικούς, απαραίτητους εκπαιδευτικούς σκοπούς, παράλληλα και εκτός από τον δημόσιο τομέα εκπαίδευσης.

Αυτό διασφαλίζει τη σταθερότητά του, όπως αποδεικνύεται από τις πολυάριθμες αναθεωρήσεις σε πολλά χρόνια (ΟΟΣΑ, 1997 [88]). Υπάρχει επίσης κάποια προσαρμογή του συστήματος δημόσιων σχολικών μονάδων στην ύπαρξη και στις ανάγκες της σκιώδους εκπαίδευσης, όπως συμβαίνει π.χ. σε εξαιρετικά σύντομες σχολικές ημέρες. Οποιαδήποτε σχέδια για μείωση ή εξάλειψη της σκιώδους εκπαίδευσης απαιτούν σημαντικές μεταρρυθμίσεις της συνολικής λειτουργίας της ελληνικής εκπαίδευσης.

3° Κεφάλαιο-Χρησιμότητα εκπαίδευσης-SWOT Analysis

3.1 Η SWOT Analysis στον τομέα της εκπαίδευσης

Η ανάλυση SWOT είναι μια τεχνική στρατηγικού σχεδιασμού που χρησιμοποιείται για να βοηθήσει ένα άτομο ή έναν οργανισμό να εντοπίσει τα πλεονεκτήματα, τις αδυναμίες, τις ευκαιρίες και τις απειλές που σχετίζονται με τον ανταγωνισμό των επιχειρήσεων ή τον προγραμματισμό των σχεδίων. Είναι ένα εργαλείο σχεδιασμένο για χρήση στα προκαταρκτικά στάδια των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο αξιολόγησης της στρατηγικής θέσης μιας πόλης ή ενός οργανισμού.

Σκοπός της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι να διευκρινίσει τους στόχους του επιχειρηματικού εγχειρήματος ή του σχεδίου και να προσδιορίσει τους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που είναι ευνοϊκοί και δυσμενείς για την επίτευξη των στόχων αυτών. Τα πλεονεκτήματα και η αδυναμία είναι συχνά εσωτερικά, ενώ οι ευκαιρίες και οι απειλές επικεντρώνονται συνήθως στο εξωτερικό περιβάλλον.

3.2 Δυνάμεις

Τα δυνατά σημεία είναι εκείνα τα σημεία στα οποία μια εταιρεία να έχει ανταγωνιστική πρόοδο σε σύγκριση με τους ανταγωνιστές τους. Σε ότι αφορά την ανάπτυξη ενός ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος θα πρέπει να γίνει πολύ προσεκτικά και μελετημένα καθώς υπάρχει έντονος ανταγωνισμός. Συγκεκριμένα, στις δυνάμεις ενός οργανισμού όπως είναι ένα ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, είναι οι πόροι που διαθέτει ένας οργανισμός και η ικανότητά του να τις αξιοποιήσει και να αναπτυχθούν σε ένα διατηρήσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Οι δυνάμεις ενός ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος, όπως είναι τα φροντιστήρια στην Ελλάδα, είναι το πολύ καλό πρόγραμμα σπουδών, οι έμπειροι καθηγητές που μπορούν να βοηθήσουν στοχευμένα τους μαθητές και τους φοιτητές να πετύχουν τους στόχους τους. Το γεγονός ότι ο θεσμός των φροντιστηρίων δεν είναι καινούριος στην Ελλάδα, αλλά αντιθέτως έχει αναπτυχθεί πολλά χρόνια πριν και έχει αναγνωρίσει μεγάλη ανάπτυξη στην χώρα μας, είναι ένα στοιχείο που έχει βοηθήσει το εκπαιδευτικό προσωπικό των φροντιστηρίων να αναπτύξει εμπειρία στον τρόπο με τον οποίο θα προσφέρει τις υπηρεσίες του.

Άλλα δυνατά σημεία των φροντιστηρίων είναι οι καλές εγκαταστάσεις που διαθέτουν στην πλειοψηφία τους, με μεγάλες αίθουσες διδασκαλίας, και πολλές φορές με αναγνωστήρια και με σύγχρονες μεθόδους τεχνολογίας. Για παράδειγμα πολλά φροντιστήρια που προσφέρουν μαθήματα σε φοιτητές πανεπιστημίων δίνουν τη δυνατότητα διαδικτυακών μαθημάτων μέσω της χρήσης του διαδικτύου με αποτέλεσμα να προσελκύουν περισσότερους φοιτητές, γεγονός που μεταφράζεται σε περισσότερα χρήματα για το ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί σε πολλές περιπτώσεις τα φροντιστήρια παρέχουν τη δυνατότητα στους πελάτες να παρακολουθήσουν μαθήματα υποστηρικτικά σε ικανοποιητικές τιμές, με αποτέλεσμα αν προσελκύουν περισσότερους πελάτες.

3.3 Αδυναμίες

Οι αδυναμίες εμποδίζουν τον οργανισμό να αποδώσει στο βέλτιστο επίπεδο. Είναι τομείς στους οποίους η επιχείρηση πρέπει να βελτιωθεί ώστε να παραμείνει ανταγωνιστική. Στις αδυναμίες ανάπτυξης ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι αρχικά η έλλειψη πόρων. Προκειμένου να μπορέσει να στηθεί μία επιχείρηση, θα πρέπει να υπάρχει το απαιτούμενο οικονομικό κεφάλαιο την τρέχουσα οικονομική περίοδο.

Αυτό σημαίνει ότι πριν την έναρξη του φροντιστηρίου, θα πρέπει να υπάρχει το απαιτούμενο οικονομικό κεφάλαιο που χρειάζεται ή στην περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό, θα πρέπει να υπάρχουν εναλλακτικές χρηματοδότησης. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως στην χώρας μας δεν είναι εύκολη η χρηματοδότηση από εξωτερικές πηγές καθώς και ο τραπεζικός δανεισμός έχει καταστεί δυσκολότερος, αλλά και τα επιχορηγούμενα προγράμματα έχουν μειωθεί σημαντικά.

Επίσης, μία άλλη αδυναμία, είναι ότι η κυκλικότητα των υπηρεσιών που παρουσιάζει ο κλάδος της εκπαίδευσης καθώς το καλοκαίρι, όπου τα σχολεία και τα πανεπιστήμια είναι κλειστά, η ζήτηση και τα έσοδα μειώνονται και επομένως υπάρχει δυσκολία ρευστότητας. Επιπλέον, στη δύσκολη οικονομική περίοδο που διανύουμε στην χώρα μας και λαμβάνοντας υπόψη το χαμηλό εισόδημα των ανθρώπων, είναι πιθανό να υπάρχει μικρότερος αριθμός μαθητών σε σχέση με αυτόν που έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενήσουν οι εγκαταστάσεις του ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος.

3.4 Ευκαιρίες

Οι ευκαιρίες αναφέρονται σε ευνοϊκούς εξωτερικούς παράγοντες που θα μπορούσαν να δώσουν σε έναν οργανισμό ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Η μεγαλύτερη ευκαιρία που υπάρχει για τα φροντιστήρια ή για την ανάπτυξη ενός ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος, είναι η απογοήτευση των γονέων από τη δημόσια εκπαίδευση.

Ολοένα και περισσότεροι γονείς αποστέλλουν τα παιδιά τους σε κάποιο φροντιστήριο ή προσλαμβάνουν καθηγητές προκειμένου να κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα στα παιδιά τους. Αναλυτικότερα, τα υψηλά ποσοστά επιτυχίας και η εξειδίκευση των φροντιστηρίων στις εξετάσεις οποιαδήποτε βαθμίδας, είναι κάτι που παρακινεί τους γονείς στην Ελλάδα, ανεξαρτήτου εισοδήματος, να στραφούν στα φροντιστήρια και στην ιδιωτική εκπαίδευση.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, τα ευέλικτα εργαλεία εκμάθησης που παρέχουν τα φροντιστήρια και η χρήση της ηλεκτρονικής και διαδικτυακής διδασκαλίας αποτελεί βασική ευκαιρία για την ιδιωτική εκπαίδευση. Για παράδειγμα, στην περίπτωση των ιδιαίτερων μαθημάτων, ειδικά όταν πρόκειται για ενήλικες, πολλοί είναι εκείνοι που θα επιλέξουν να κάνουν μαθήματα μέσω διαδικτύου προκειμένου να εξοικονομήσουν χρόνο.

3.5 Απειλές

Οι απειλές αναφέρονται σε παράγοντες που έχουν τη δυνατότητα να βλάψουν έναν οργανισμό. Στην περίπτωση ενός ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος, απειλές μπορεί να προέλθουν από τις συνεχείς αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα. Για παράδειγμα στην περίπτωση που καταργηθεί ο θεσμός των πανελληνίων αυτό σημαίνει αυτομάτως ότι θα μειωθεί η ζήτηση στα φροντιστήρια καθώς ο κύριος λόγος που οι γονείς αποστέλλουν τα παιδιά τους στο φροντιστήριο είναι για να εξασφαλίσουν την επιτυχία τους στις εξετάσεις.

Επιπλέον, η οικονομική ύφεση και η αβεβαιότητα που υπάρχουν στην αγορά έχουν οδηγήσει σε μείωση των μισθών, το οποίο με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει σε μικρότερη ζήτηση για ιδιωτικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες ή σε αδυναμία πληρωμής των διδασκτρων από την πλευρά των γονέων. Με τη σειρά του, η αδυναμία πληρωμής των διδασκτρων από τους πελάτες μεταφράζεται σε κίνδυνο ρευστότητας για τα φροντιστήρια και την ιδιωτική εκπαίδευση.

Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να αποτελεί απειλή είναι για την ιδιωτική εκπαίδευση είναι η κρατική φορολόγηση των εκπαιδευτικών οργανισμών με έναν υψηλό φορολογικό συντελεστή καθώς κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μείωση των εσόδων και σε αύξηση των εξόδων. Αυτό με τη σειρά του θα μείωνε πιθανότατα αύξηση στις τιμές των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και επομένως σε μείωση της ζήτησης και σε λιγότερους πελάτες κάτι που θα είχε αρνητικό αντίκτυπο στη διατήρηση ενός φροντιστηρίου ή ιδιωτικού εκπαιδευτικού ιδρύματος.

4^ο Κεφάλαιο-Χρηματοοικονομική ανάλυση κλάδου της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

4.1 Αριθμός ιδιωτικών σχολείων και ετήσια δίδακτρα

Όπως φαίνεται από το γράφημα παρακάτω, σχεδόν τα δύο τρίτα όλων των ιδιωτικών σχολείων βρίσκονται στην Αττική, με 83 ιδιωτικά σχολεία να εντοπίζονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και 54 να είναι στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, το κόστος της ιδιωτικής εκπαίδευσης είναι επίσης υψηλότερο στην Αττική, γεγονός που δεν προκαλεί έκπληξη δεδομένου του υψηλότερου εισοδήματος της περιοχής σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο.

Γράφημα 4.1 - Αριθμός ιδιωτικών σχολείων και ετήσια δίδακτρα (σε €), 2017-2018

	No. of schools	Average tuition fees	Maximum tuition fees	Minimum tuition fees*
Kindergartens in Attica	220	4,250	8,100	700
Kindergartens outside Attica	196	3,000	5,500	1,000
Primary schools in Attica	83	4,800	11,363	700
Primary schools outside Attica	48	4,116	7,000	2,000
Lower secondary schools in Attica	54	5,600	9,783	700
Lower secondary schools outside Attica	37	4,900	7,500	2,500

Source: Ministry of Economy and Development, General Secretariat for Trade and Consumer Protection.

Εκτός από τα δίδακτρα, ορισμένα ιδιωτικά σχολεία χρεώνουν επιπλέον χρήματα για εξωσχολικές δραστηριότητες και υπηρεσίες μεταφορών, εφόσον απαιτείται. Ορισμένα ιδιωτικά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προσφέρουν πλήρεις ή μερικές υποτροφίες σε φοιτητές με εξαιρετικές ακαδημαϊκές δεξιότητες που επαληθεύονται μέσω δοκιμών. Δεδομένου ότι τα ιδιωτικά σχολεία δεν χρηματοδοτούνται από το κράτος, πρέπει να βασίζονται στα δικά τους έσοδα για τη χρηματοδότηση της λειτουργίας τους.

Επομένως, δεν αποτελεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι, ανεξάρτητα από το επίπεδο εκπαίδευσης, τα ιδιωτικά σχολεία συγκεντρώνονται σε μεγάλες πόλεις και πυκνοκατοικημένες περιοχές (Kanellopoulos, 2011). Επιπλέον, ένα ισχυρό εμπορικό σήμα είναι πολύ σημαντικό για να κερδίσει την εμπιστοσύνη των γονέων και να προσελκύσει τους σπουδαστές, αφού φιλοξενεί ασφάλεια και εμπιστοσύνη.

Λαμβάνοντας όλα αυτά τα στοιχεία υπόψη δεν είναι εύκολο να εισέλθει μια επιχείρηση στην αγορά των ιδιωτικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών στην Ελλάδα, τουλάχιστον όσον αφορά την τυπική εκπαίδευση. Στο πλαίσιο αυτό, η ζήτηση ιδιωτικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών αναμένεται να μειωθεί λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών.

Από την άλλη πλευρά, οι ανησυχίες που εξέφρασαν πολλοί σχετικά με την επιδείνωση των δημόσιων εκπαιδευτικών υπηρεσιών αντικατοπτρίζονται στη χαμηλότερη κρατική χρηματοδότηση, στις κενές θέσεις των εκπαιδευτικών, στον αυξημένο αριθμό των προσωρινών εκπαιδευτικών που πληρώνονται κατά την ώρα και αντιμετωπίζουν χειρότερους όρους απασχόλησης σε σύγκριση με τους μόνιμους εκπαιδευτικούς και τις συχνές απεργίες των εκπαιδευτικών.

4.2 Δαπάνες νοικοκυριών για υπηρεσίες ιδιωτικής εκπαίδευσης

Παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν από το κράτος στην Ελλάδα, υπάρχει ζήτηση ιδιωτικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό δεδομένης της λειτουργίας ιδιωτικών σχολείων, η ζήτηση για τα οποία εξαρτάται κυρίως από το εισόδημα των νοικοκυριών. Στη συνέχεια αναλύονται τα στοιχεία των δαπανών για την εκπαίδευση που βασίζονται στο εισόδημα των νοικοκυριών που ταξινομείται σε οκτώ εισοδηματικές ομάδες. Τα στοιχεία προέρχονται από την Ετήσια Έρευνα Οικογενειακών Εσόδων (EOP) που διεξήγαγε η ΕΛΣΤΑΤ.

Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι τα νοικοκυριά με υψηλότερα εισοδήματα δαπανούν περισσότερο για την ιδιωτική εκπαίδευση. Το 2016 τα νοικοκυριά με περισσότερα από €3.501 μηνιαία έσοδα, δαπάνησαν €27,29 για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ποσό το οποίο είναι περίπου δέκα φορές μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο. Την ίδια χρονιά, τα νοικοκυριά με μηνιαία εισοδήματα χαμηλότερα από €750 δε δαπάνησαν σχεδόν τίποτα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η διαφορά μεταξύ των νοικοκυριών με υψηλό εισόδημα και του εθνικού μέσου όρου είναι ευρύτερη στα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης.

Τα πλουσιότερα νοικοκυριά δαπάνησαν 3,1 φορές περισσότερα χρήματα σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση το 2008, 4,3 φορές περισσότερο το 2012 και 8,2 φορές περισσότερο το 2016. Επιπλέον, το ποσό που δαπανήθηκε αυξήθηκε από €27,87 το 2008 έως €42,45 το 2016. Είναι ενδιαφέρον ότι η διαφορά μεταξύ των πλουσιότερων νοικοκυριών και του εθνικού μέσου όρου έχει

διευρυνθεί από το 2008 για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μια κλιμάκωση της ανισότητας στην πρόσβαση στις ιδιωτικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν, με τη διεύρυνση των αποκλίσεων όσον αφορά τις ευκαιρίες και τις προοπτικές απασχόλησης, στη διεύρυνση της εισοδηματικής ανισότητας στο μέλλον (ΚΕΡΕ, 2018).

Συνολικά, οι δαπάνες για την εκπαίδευση αποτελούν σχεδόν σταθερό μερίδιο των συνολικών δαπανών των νοικοκυριών, σχεδόν κατά 3% κατά μέσο. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 1,6% για τα νοικοκυριά στο κάτω άκρο της κατανομής του εισοδήματος σε 4,4% για τα νοικοκυριά που βρίσκονται στην κορυφή της κατανομής του εισοδήματος το 2016. Το ποσοστό για τα πλουσιότερα νοικοκυριά αυξήθηκε κατά την περίοδο της κρίσης, δηλαδή κατά την περίοδο 2008 - 2016.

Επιπλέον, όλα τα νοικοκυριά, ανεξαρτήτως της θέσης τους στην κατανομή του εισοδήματος, κατευθύνουν το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών για την εκπαίδευση σε άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες, όπως σχολές τροφοδοσίας, ιδιωτική διδασκαλία, σχολεία ξένων γλωσσών, σχολές χορού, σχολές ηλεκτρονικών υπολογιστών κλπ. μη επίσημη εκπαίδευση. Τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο κατώτατο σημείο της διανομής του εισοδήματος φέρουν το μεγαλύτερο βάρος που αποδίδεται στο μεγαλύτερο μερίδιο των δαπανών για άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες.

Για παράδειγμα, το 2016 οι κατοικίες με μηνιαία εισοδήματα χαμηλότερα από € 750 κατευθύνθηκαν στο 61,6% των εκπαιδευτικών δαπανών τους προς άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Το μεγαλύτερο μερίδιο αναφέρεται στα νοικοκυριά που ανήκουν στα εισοδήματα €1.451- €1.800 (2016), €751 - €1.100 (2012) και €1,101-€1.450 (2008).

Αυτό μπορεί να είναι ένα έμμεσο σημάδι ότι το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να υποστηρίξει αποτελεσματικά τους σπουδαστές του, έτσι ώστε οι γονείς να αναγκάζονται να προσφεύγουν σε υπηρεσίες μη τυπικής εκπαίδευσης. Όσο πιο κοντά είναι οι φοιτητές στις Πανελλήνιες εξετάσεις, τόσο ισχυρότερη είναι η ανάγκη για μη τυπικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες, λόγω του αυξημένου ανταγωνισμού για μια θέση σε δημόσια ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έτσι στρέφονται στην ιδιωτική εκπαίδευση.

4.3 Αριθμός μαθητών και καθηγητών στην ιδιωτική εκπαίδευση

Με εξαίρεση τα νηπιαγωγεία, ο αριθμός των ιδιωτικών σχολείων μειώθηκε, αλλά χωρίς κανένα σημάδι επιτάχυνσης κατά τη διάρκεια της κρίσης. Υπήρξε σημαντική μείωση στα ιδιωτικά ανώτερα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία ουσιαστικά εξαφανίστηκαν μέχρι το 2014. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, μόνο έξι ιδιωτικά σχολεία λειτουργούσαν ακόμη το 2014, όταν το 2002 υπήρχαν 86 τέτοια σχολεία.

Παρά το γεγονός ότι ο αριθμός τους μειώθηκε από το 2010, το 2014 ήταν παρόμοιος με αυτές του 2010 (571 έναντι 584). Η σημαντικά αποκλίνουσα πορεία των ΕΠΑΛ βάσει του καθεστώτος ιδιοκτησίας προκάλεσε μείωση του ποσοστού των ιδιωτικών σχολείων από 12,6% το 2001 σε 1% το 2014. Η μείωση αυτή αντανακλά εν μέρει τη συνεχώς μειούμενη σημασία που αποδίδεται στην επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Μια άλλη ασυνέπεια συνεπάγεται την εξέλιξη του αριθμού των δημόσιων και ιδιωτικών νηπιαγωγείων. Ενώ ο αριθμός των ιδιωτικών νηπιαγωγείων αυξήθηκε, ο αριθμός των δημόσιων νηπιαγωγείων μειώθηκε σημαντικά. Ως εκ τούτου, το ποσοστό των ιδιωτικών νηπιαγωγείων αυξήθηκε στο 7,9% των συνολικών νηπιαγωγών το 2014 (ΚΕΡΕ, 2018). Το ποσοστό των ιδιωτικών γενικών ανώτερων δευτεροβάθμιων σχολών ήταν σχεδόν σταθερό καθ' όλη τη διάρκεια των ετών και είναι παρόμοιο με αυτό των ιδιωτικών νηπιαγωγείων, δηλαδή 7%.

Το μερίδιο των ιδιωτικών δημοτικών σχολείων ήταν περίπου 6,9%, αν και μειώθηκε κατά τα τελευταία τρία έτη υπό έρευνα λόγω της ταχύτερης μείωσης του αριθμού των δημόσιων δημοτικών σχολείων. Πρέπει να σημειωθεί ότι το 2014 υπήρχαν 1.395 λιγότερα δημοτικά σχολεία και 66 λιγότερα ιδιωτικά δημοτικά σχολεία σε σύγκριση με το 2001. Ο αριθμός των φοιτητών που παρακολουθούν ιδιωτικά σχολεία είναι το δεύτερο κριτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εξέλιξη της ιδιωτικής εκπαίδευσης.

Το 2004, ο αριθμός των φοιτητών είχε φθάσει το μέγιστο αριθμό σε 49.000 και αντιστοιχούσε στο 7,5% του συνολικού αριθμού των μαθητών στα δημοτικά σχολεία. Αναμφισβήτητα, το ποσοστό των φοιτητών που φοιτούν σε ιδιωτικά σχολεία είναι μεγαλύτερο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δεδομένου ότι το 7,1% του συνολικού αριθμού των φοιτητών φοιτούν σε ιδιωτικά σχολεία κατά την περίοδο 2001-2014.

Ο αριθμός των φοιτητών που φοιτούν σε ιδιωτικά σχολεία μειώνεται ανεξαρτήτως του επιπέδου εκπαίδευσης, με εξαίρεση τα νηπιαγωγεία. Οι μεγαλύτερες μειώσεις κατά το

διάστημα 2001-2014 σημειώθηκαν για τα ΕΠΑΛ και τα κατώτερα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (25,8%), ακολουθούμενα από τα δημοτικά σχολεία (16,6%) και τα ανώτερα δευτεροβάθμια γενικά σχολεία (13,5%).

Η αλλαγή στον αριθμό των μαθητών που παρακολουθούν ιδιωτικά νηπιαγωγεία είναι ενδιαφέρουσα. Μέχρι το 2006 ο αριθμός των φοιτητών μειώθηκε, το 2007 σταθεροποιήθηκε και τα επόμενα δύο χρόνια αυξήθηκε με ταχείς ρυθμούς, δηλαδή το 2008-2009. Αυτές οι μεγάλες αλλαγές (26% το 2008, 87,3% το 2009) δεν μπορούν παρά να αποδοθούν στην αλλαγή του θεσμικού πλαισίου όσον αφορά την υποχρεωτική εγγραφή παιδιών ηλικίας 5 ετών σε νηπιαγωγεία, γεγονός που οδήγησε στην αύξηση των ιδιωτικών νηπιαγωγείων σε αντίθεση με την γενική πρωτοική τάση (ΚΕΡΕ, 2018).

Παρά την προσωρινή αύξηση, από το 2012 ο αριθμός των μαθητών που παρακολουθούν ιδιωτικά νηπιαγωγεία μειώνεται, με το 2014 ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής να φθάνει το 10%. Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι η κατάσταση εξομαλύνθηκε από το 2012 και η ζήτηση για ιδιωτικά νηπιαγωγεία μειώνεται μετά από εξελίξεις σε άλλα επίπεδα εκπαίδευσης.

Ο αριθμός του διδακτικού προσωπικού αυξήθηκε στα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία κατά την περίοδο 2001-2014 και μειώθηκε σε όλη την άλλη εκπαίδευση. Αντίθετα, ο αριθμός των εκπαιδευτικών αυξήθηκε μόνο στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, γεγονός που πιθανώς σχετίζεται με την αύξηση του αριθμού των ιδιωτικών νηπιαγωγείων και τον αριθμό των φοιτητών που φοιτούν λόγω των θεσμικών αλλαγών που υπήρξαν.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών που απασχολούνται σε ιδιωτικά σχολεία κατά την περίοδο 2001-2014 είναι εγγεγραμμένο στα δημοτικά σχολεία (10,1%), στα νηπιαγωγεία (7,5%) και στα γυμνάσια (7%). Η εξέλιξη του αριθμού τους είναι ενδιαφέρουσα. Ειδικότερα, λόγω των διαφορετικών αλλαγών που σημειώθηκαν, το 2014 το ποσοστό των εκπαιδευτικών σε ιδιωτικά σχολεία ήταν σχεδόν το ίδιο μεταξύ των νηπιαγωγείων και των δημοτικών σχολείων (ΚΕΡΕ, 2018).

Η σύγκλιση αυτή προήλθε από την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία (65,9%) και τη μείωση του αντίστοιχου αριθμού των ιδιωτικών δημοτικών σχολείων (22,1%). Όπως και η περίπτωση των φοιτητών, ο αριθμός των εκπαιδευτικών που απασχολούνται σε ιδιωτικά σχολεία παρουσίασε συστηματική πτώση, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της χρηματοοικονομικής κρίσης. Ακόμη και σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία, όπου ο αριθμός των εκπαιδευτικών αυξάνεται από το 2008, πρόσφατα όλες οι ετήσιες αλλαγές είχαν αρνητικό σημάδι, γεγονός που σημαίνει ότι ο τομέας έχει επηρεαστεί.

Μόνο τα ανώτερα δευτεροβάθμια γενικά σχολεία φαίνεται να αποκλίνουν από τον κανόνα στα οποία ο αριθμός των εκπαιδευτικών το 2011 και το 2012 ήταν σχεδόν σταθερός. Ωστόσο, αυτό δεν αρκεί για να αντιστραφεί η γενική πτωτική τάση. Πράγματι, ο αριθμός των διδασκόντων στα ανώτερα δευτεροβάθμια γενικά σχολεία άρχισε να μειώνεται ήδη το 2007 (ΚΕΡΕ, 2018). Οι μεταβολές στον αριθμό των εκπαιδευτικών και των σπουδαστών αναμένεται να επηρεάσουν τον δείκτη φοιτητών / εκπαιδευτικών με διάφορους τρόπους. Τυπικά, η κριτική στην περίπτωση της Ελλάδας είναι ότι ο λόγος αυτός είναι πολύ χαμηλός και πρέπει να αυξηθεί για λόγους οικονομικής αποδοτικότητας (ΟΟΣΑ, 2011).

Είναι επίσης ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο λόγος σπουδαστών / εκπαιδευτικών είναι μικρότερος στα ιδιωτικά σχολεία από ό,τι στα δημόσια σχολεία, ενώ οι μεταβολές με την πάροδο του χρόνου είναι αρνητικές σε δημόσια νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία και σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε αντίθεση με τα αναμενόμενα αποτελέσματα των μεταρρυθμίσεων.

5° Κεφάλαιο -Ανασταλτικοί παράγοντες της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και συμπεράσματα

5.1 Ανασταλτικοί παράγοντες της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και προτάσεις

Η ανάπτυξη δεξιοτήτων του 21ου αιώνα και η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών δεν μπορούν να υλοποιηθούν χωρίς να ληφθούν υπόψη οι στάσεις των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικοί παράγοντες αλλαγής και έχουν επιρροή στη διευκόλυνση ή την παρεμπόδιση αλλαγών. Από αυτή την άποψη, οι θετικές ή αρνητικές στάσεις των εκπαιδευτικών μπορεί να είναι είτε ένας παράγοντας ενεργοποίησης είτε ένας ανασταλτικός παράγοντας που επηρεάζει την επιτυχή ολοκλήρωση της τεχνολογίας στην τάξη (Bullock, 2004).

Αν οι στάσεις και οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών είναι ασυμβίβαστες με τις τεχνολογικές καινοτομίες, τότε οι δάσκαλοι μπορεί να τείνουν να ερμηνεύουν αυτές τις καινοτομίες με τρόπο που να συμβαδίζουν με τις υπάρχουσες διδακτικές πρακτικές και πεποιθήσεις τους (Karavas, 2004). Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί με θετική στάση είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσουν τεχνολογικά εργαλεία και να καλλιεργήσουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων του 21ου αιώνα, ενώ αρνητικές συμπεριφορές ενδέχεται να περιορίσουν αυτές τις δυνατότητες.

Προηγούμενες έρευνες έδειξαν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί έχουν θετική στάση απέναντι στην εκπαιδευτική τεχνολογία και ιδιαίτερα τα εργαλεία Web 2.0 (Καρκουλία, 2016). Ειδικότερα, η Karkoulia (2016) διαπίστωσε ότι το 50,4% των εκπαιδευτικών συμφωνούν έντονα ότι τα εργαλεία Web 2.0 δημιουργούν ένα πιο ενδιαφέρον και διασκεδαστικό μαθησιακό περιβάλλον και το 42,2% συμφωνεί ότι τα εργαλεία του Web 2.0 προωθούν την ανταλλαγή, τη συνεργασία, την αλληλεπίδραση, τη δημιουργικότητα και την κοινωνικοποίηση.

Επιπλέον, οι επιπτώσεις της φτώχειας στις ζωές των παιδιών αποτέλεσαν το επίκεντρο πολλών μελετών που δείχνουν ότι τα αποτελέσματά της μπορεί να είναι ορατά και συντριπτικά κυρίως στα παιδιά παιδικής και γυναικείας ηλικίας που προέρχονται από χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές οικογένειες (Doliopoulou, 2015). Σύμφωνα με τη Δολιλοπούλου (2015), η φτώχεια μπορεί να οριστεί ως η στέρηση των βασικών στοιχείων της ζωής εξαιτίας της έλλειψης χρημάτων για να καλυφθούν.

Ειδικότερα, η έρευνα έδειξε ότι η φτώχεια μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την νοημοσύνη, τις επιδόσεις και την προσαρμογή των παιδιών στο σχολείο καθώς και τη γενική γνωσιακή και κοινωνικο-συναισθηματική εξέλιξή τους (Doliopoulou, 2015, Galanaki, 2015b). Ομοίως, οι Brooks-Gunn και Duncan (1997) σε μια σειρά μελετών έδειξαν ότι τα παιδιά που ζουν σε συνθήκες φτώχειας υποφέρουν από προβλήματα υγείας λόγω υποσιτισμού και είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσουν μαθησιακές δυσκολίες, αναπτυξιακή καθυστέρηση και προβλήματα συμπεριφοράς.

Επιπρόσθετα, αποδείχθηκε ότι η φτώχεια όταν βιώνεται κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας θα μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς την παιδική εκπαίδευση (Shafiq, 2010) καθώς αποκάλυψε ειδικότερα ότι η μείωση των γονικών μισθών και η ταυτόχρονη αύξηση του χρόνου εργασίας τους καθιστούσαν αδύνατον στους γονείς να δαπανήσουν χρήματα για ιδιωτική διδασκαλία, αγορά βιβλίων ή εκπαιδευτικού υλικού και χρόνο για να βοηθήσουν τα παιδιά τους με την εργασία τους ή με οποιαδήποτε άλλη εκπαιδευτική δραστηριότητα το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την απασχόληση των παιδιών και την εγκατάλειψη του σχολείου.

Ένα παρόμοιο εύρημα ανέφερε επίσης ο Γκαλανάκι (2015) που επισημαίνει ότι η μείωση της οικογενειακής ευημερίας μειώνει τη συμμετοχή των γονέων στην παιδική τους απόδοση και την πρόοδο στο σχολείο καθώς και το ενδιαφέρον τους για συμμετοχή σε σχολικές δραστηριότητες. Επιπλέον, η αυξανόμενη ανεργία των γονέων που οδηγεί στη μείωση του μισθού και της ευημερίας των οικογενειών προκαλεί οικογενειακές εντάσεις, επιχειρήματα και αλλαγές στην καθημερινή ζωή, όπως μετακίνηση σε μικρότερα σπίτια, διαβίωση με συγγενείς, δυσκολίες στην παροχή τροφίμων, μείωση της ιδιωτικής διδασκαλίας συνεδριάσεις και περιορισμό των διακοπών και σε συνδυασμό με τη μείωση των ιδιωτικών ωρών διδασκαλίας, οι μαθητές ανέφεραν επίσης συνολική μείωση της σχολικής πίεσης (Kokkevi et al., 2014).

Η ιδιωτική διδασκαλία έχει βαθιές κοινωνικές σχέσεις και επιπτώσεις όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζει το δικαίωμα των παιδιών να απολαμβάνουν δωρεάν σχολική εκπαίδευση. Πολλοί γονείς θεωρούν ότι τα παιδιά τους είναι και πρέπει να είναι ανώτεροι από τους άλλους στο σχολείο και για τους οποίους πρέπει να μάθουν περισσότερα και να μάθουν καλύτερα.

Υπάρχει κοινωνικός ανταγωνισμός για την εγγραφή καλύτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τη διατήρηση του υψηλού τους επιπέδου και για την προβολή των άλλων,

για την αποστολή των παιδιών τους σε ιδιωτική διδασκαλία ή για την πρόσληψη ιδιωτικών δασκάλων στο σπίτι (Pallegedara & Mottaleb, 2018).

Αποτελεί μέρος της κοινωνικής τάξης και της κατάστασης (αυξημένο βιοτικό επίπεδο) που έχει παρακινήσει τους γονείς να προσλαμβάνουν ιδιωτικούς δασκάλους παρά το κόστος. Εκείνοι που μπορούν να αντέξουν οικονομικά μπορούν να συμμετάσχουν στην ιδιωτική διδασκαλία αφήνοντας πίσω τους αυτούς που δεν μπορούν, δημιουργώντας ένα πλαίσιο κοινωνικής ανισότητας (Dang & Rogers, 2008). Με αυτή την έννοια, η ιδιωτική διδασκαλία διακόπτει τη δημόσια εκπαίδευση και αναπτύσσει μια αίσθηση κοινωνικού διαχωρισμού ή κινητικότητας (Jerrim, 2017).

Είναι επίσης ένας από τους παράγοντες της κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση (Valerio, 2013), διότι υπάρχει η πιθανότητα οι σπουδαστές που δεν συμμετέχουν στη σκιάδη εκπαίδευση) να έχουν μειονεκτούντα κοινωνικά υπόβαθρα (Choi & Park, 2016). Ακόμη και ορισμένοι μελετητές βλέπουν αυτό το φαινόμενο ως απώλεια της εικόνας των εκπαιδευτικών που ασχολούνται με την ιδιωτική διδασκαλία και την εκπαιδευτική δωροδοκία για την επιτυχία των μαθητών τους (Pora, & Acedo, 2006).

Μερικοί δάσκαλοι που δεν έχουν άλλες θέσεις εργασίας, είναι μια κύρια πηγή εισοδήματος. Οι εκπαιδευτικοί ως ιδιωτικοί εκπαιδευτές κερδίζουν περισσότερα από όσα λαμβάνουν ως μισθό από το σχολείο. Για τους γονείς με χαμηλό εισόδημα, είναι ένα τεράστιο βάρος να στέλνουν τα παιδιά τους για ιδιωτική διδασκαλία (Valerio, 2013). Για τους γονείς της μεσαίας τάξης με μέσο εισόδημα, είναι ένα κίνητρο για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να επιτύχουν καλύτερα στην εκπαίδευση και να επιτύχουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τις εξετάσεις εισόδου στην επιστήμη και την τεχνολογική εκπαίδευση, η οποία είναι και πάλι οικονομικό κίνητρο για τη βελτίωση της μελλοντικής ζωής.

Οι γονείς που είναι ήδη ευημερούσες προτιμούν την ιδιωτική διδασκαλία για τα παιδιά τους για να τους εμπλακούν σε πρόσθετη μάθηση επειδή μπορούν να το αντέξουν οικονομικά (Bray & Lykins, 2012, Jayachandran, 2014). Είναι μια μη ρυθμιζόμενη πηγή εισοδήματος για τους εκπαιδευτικούς και τους ιδιωτικούς δασκάλους που μπορούν να κερδίσουν για να παρέχουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Προηγούμενες μελέτες έδειξαν ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ της ικανότητας των γονέων να διαθέτουν χρήματα στη σκιάδη εκπαίδευση σε αγροτικές και αστικές περιοχές. Οι πλουσιότεροι γονείς που είναι μορφωμένοι στις αστικές περιοχές δαπανούν περισσότερα για την ιδιωτική διδασκαλία των παιδιών από τις αγροτικές απομακρυσμένες περιοχές (Dang, 2007).

Η ιδιωτική διδασκαλία έχει μια βαθιά σχέση με τη διδασκαλία και τη μάθηση στην τάξη. Ο παράγοντας που ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει την ιδιωτική διδασκαλία σε πολλά μέρη οφείλεται - στην κακή ποιότητα της κύριας εκπαίδευσης, στους λιγότερο ειδικευμένους εκπαιδευτικούς στα σχολεία, στον ανεπαρκή αριθμό μαθητών και καθηγητών σε απομακρυσμένα δημόσια σχολεία (Pallegedara & Mottaleb, 2018). Οι δάσκαλοι που προσφέρουν ιδιωτική διδασκαλία στους σπουδαστές, συχνά δεν τηρούν το πλήρες ωράριο στην τάξη ή δεν παίρνουν σοβαρά τη διδασκαλία στην τάξη και υποχρεώνουν τους μαθητές να συμμετάσχουν στη διδασκαλία (Choi & Choi, 2016, Jayachandran, 2014).

Έχει διαπιστωθεί ότι έχει επιδεινωθεί η μαθησιακή διαδικασία των μαθητών λόγω της εξάρτησης από τον ιδιωτικό δάσκαλο (Valerio, 2013), η οποία μπορεί τελικά να υποβαθμίσει τη μάθηση και την επιτέλεση μακροπρόθεσμα (Jheng, 2015). Από την άλλη πλευρά, πολλοί φοιτητές έχουν υψηλό βαθμό ανησυχίας σχετικά με τις εισαγωγικές εξετάσεις κολλεγίων και το επίπεδο ανησυχίας τους αυξάνεται περισσότερο όταν οι γονείς προσθέτουν το ενδιαφέρον τους για να δουν πολύχρωμα υψηλά επίπεδα (Pora & Acedo, 2006).

5.2 Προτάσεις και συμπεράσματα για την ιδιωτική εκπαίδευση

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας ήταν να μελετήσει την ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα και τις επιπτώσεις της στην οικονομία γενικότερα. Η ιδιωτική διδασκαλία είναι συμπληρωματική διδασκαλία είναι ευρέως γνωστή ως σκιώδης εκπαίδευση (Bray, 1999). Οι δάσκαλοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φαίνεται να έχουν πιο θετικές συνέπειες από τις αρνητικές. Ομοίως, οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αισθάνονταν επίσης ότι η ιδιωτική διδασκαλία αποτελεί ουσιαστικό μέρος της σχολικής τους εκπαίδευσης για καλύτερη απόδοση.

Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί παραμένουν πιο προσεκτικοί, δείχνουν μαλακές συμπεριφορές και χρησιμοποιούν ποικιλίες υλικών αναφοράς κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Επιπλέον, παρέχουν επαρκείς πιθανότητες αλληλεπίδρασης και επίλυσης προβλημάτων με πρακτικές που γενικά δεν έχουν στη συνηθισμένη αίθουσα διδασκαλίας (Jayachandran, 2014).

Οι γονείς θεωρούν απαραίτητο να λαμβάνουν ιδιωτικά μαθήματα διδασκαλίας για να βελτιώσουν τη μάθηση των παιδιών τους και για να πετύχουν καλύτερες επιδόσεις στις εξετάσεις (Azam, 2015, Suajatha, 2014). Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι

υπάρχουν θετικές και αρνητικές συνέπειες της ιδιωτικής διδασκαλίας. Η ανάπτυξη αυτοπεποίθησης, η βελτίωση της μάθησης μέσω άμεσης ανατροφοδότησης από τους καθηγητές και ο εμπλουτισμός της μάθησης από τον ανταγωνισμό μεταξύ ομότιμων είναι μερικές από τις θετικές συνέπειες.

Οι δημόσιοι δάσκαλοι προσπαθούν λιγότερο να διδάξουν κατά τη διάρκεια της κανονικής τάξης, οι μαθητές είναι λιγότερο προσεκτικοί κατά τη διδασκαλία στην τάξη, οι εξετάσεις επικεντρώνονται στη μάθηση αντί να επικεντρωθούν στην κατανόηση και την καλύτερη απόδοση ενώ τα επιπλέον οικονομικά βάρη για την οικογένεια είναι οι αρνητικές συνέπειες της ιδιωτικής διδασκαλίας.

Ωστόσο, υπάρχει επικρατέστερη αντίληψη ότι η βελτίωση και η ενισχυμένη μάθηση και η καλύτερη ακαδημαϊκή απόδοση είναι αδύνατη χωρίς την ιδιωτική διδασκαλία να είναι βαθιά ριζωμένη μεταξύ των μαθητών και των γονέων τους. Επιπλέον, θεωρούν την ιδιωτική διδασκαλία ως απαραίτητη συνιστώσα της γενικής εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου, η σκιώδης εκπαίδευση θα πρέπει να ρυθμίζεται για τη συστηματική βελτίωση της διδασκαλίας και της μάθησης στα δημόσια σχολεία, έτσι ώστε οι σπουδαστές να μην εξαρτώνται από την ιδιωτική διδασκαλία για καλύτερους βαθμούς παρά το οικονομικό βάρος των γονέων.

Από όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ιδιωτική εκπαίδευση μπορεί να έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες στην Ελλάδα. Στον πίνακα που ακολουθεί αναλύουμε τα υπέρ και τα κατά.

Πίνακας 5.1 – Τα υπέρ και τα κατά της ιδιωτικής εκπαίδευσης

Υπέρ	Κατά
Έσοδα στο κράτος	Απόκρυψη πραγματικού εισοδήματος και μικρότερη συνεισφορά στο κράτος

Μείωση της ανεργίας	Πολλούς μαθητές σε μία αίθουσα διδασκαλίας με αποτέλεσμα να μην γίνεται ικανοποιητική δουλειά σε ορισμένες περιπτώσεις
Ικανοποιημένους μαθητές	

Ενώ η ιδιωτική συμπληρωματική διδασκαλία μπορεί σε κάποιο βαθμό να αντισταθμίσει τις αδυναμίες της γενικής εκπαίδευσης, μπορεί να υπονομεύσει τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και να επιδεινώσει τις κοινωνικές ανισότητες. Παρά την υπάρχουσα κλίμακα, φαίνεται ότι η σκιώδης θα επεκταθεί περαιτέρω και θα ενταθεί λόγω του συνεχώς αυξανόμενου ακαδημαϊκού ανταγωνισμού μεταξύ των σπουδαστών λόγω της αυξανόμενης έμφασης στα επιτεύγματα των τυποποιημένων αξιολογήσεων.

Ως εκ τούτου, οι φορείς του εκπαιδευτικού συστήματος πρέπει να αντιμετωπίσουν τα ζητήματα που εγείρουν και να επιδιώξουν να βελτιώσουν τις προκλήσεις. Οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής θα ήταν σοφό να αναγνωρίσουν την ύπαρξη και τις συνέπειες της σκιώδους εκπαίδευσης πληρέστερα.

Ακόμα κι αν επιμένουν σε ένα σχετικά χαλαρό ρυθμιστικό πλαίσιο, μπορούν να κάνουν περισσότερα για να βοηθήσουν τις οικογένειες να γίνουν καλύτερα ενημερωμένοι καταναλωτές και μπορεί να ενθαρρύνουν τη βιομηχανία να εμπλακεί σε πιο εκτεταμένη αυτορρύθμιση (Bray & Kwo, 2014). Επιπλέον, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής και οι διευθυντές σχολείων μπορούν να ενθαρρύνουν τους εκπαιδευτικούς να συζητήσουν πιο εκτεταμένα για το φαινόμενο, προκειμένου να εντοπίσουν τους κατάλληλους τρόπους για την τακτική σχολική φοίτηση.

Βιβλιογραφία

Azam, M. (2015). Private tutoring: Evidence from India (IZA Discussion Paper No. 8770). Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp8770.pdf>

Baker, D., Akiba, M., Le Tendre, G. K., & Wiseman, A. W. (2001). Worldwide shadow education: Outside school learning, institutional quality of schooling, and cross-national mathematics achievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 23, 1-17.

Bray, M. (2013). Shadow education: Comparative perspectives on the expansion and implications of private supplementary tutoring. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 77, 412-420.

Bray, M. (2013). Benefits and tension of shadow education: Comparative perspectives on the roles and impact of private supplementary tutoring in the lives of Hong Kong students. *Journal of International and Comparative Education*, 2(1), 18-30.

Bray, M., & Lykins, C. (2012). *Shadow education: Private supplementary tutoring and its implications for policy makers in Asia*. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank.

Bray, M., & Silova, I. (2006). The private tutoring phenomenon: International patterns and perspectives (I. Silova, V. Budiene & M. Bray, Eds.). *Education in a Hidden Market Place: Monitoring of Private Tutoring* (pp. 27-40). New York: Open Society Institute.

Bray, M. (1999). *The Shadow education system: Private tutoring and its implications for planners*. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP).

Bray, M. (2003). *Adverse effects of private supplementary tutoring: Dimensions, implications and government responses*. Paris: UNESCO IIEP.

Bray, M. (2007). *The Shadow education system: Private tutoring and its implications for planners* (Ed.). Paris: UNESCO IIEP. Bray, M. (2009). *Confronting the shadow education system: What government policies for what private tutoring?* Paris: UNESCO IIEP.

Choi, H., & Choi, A. (2016). Regulating private tutoring consumption in Korea: Lessons from another failure. *International Journal of Educational Development*, 49, 144-156. doi: 10.1016/j.ijedudev.2016.03.002

- Chung, K., & Lee, D. (2017). Inefficient competition shadow-education investment. *Journal of Economic Behaviour & Organization*, 139, 152-165. doi: 10.1016/j.jebo.2017.05.007
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Dang, H.-A., & Rogers, F. H. (2008). The growing phenomenon of private tutoring: Does it deepen human capital, widen inequities, or waste resources? *The World Bank Research Observer*, 23(2), 161-200.
- Jheng, Y. J. (2015). The influence of private tutoring on middle-class students' use of in-class time in formal schools in Taiwan. *International Journal of Education and Development*, 40, 1-8. doi: 10.1016/j.ijedudev.2014.11.019
- Jerrim, J. (2017). *Extra time: Private tuition and out-of-school study, new international evidence*. Institute of Education
- Jayachandran, S. (2014). Incentives to teach badly: After-school tutoring in developing countries. *Journal of Development Economics*, 108, 190-205.
- Kashalkar-Karve, S. (2013). Comparative study of ancient gurukul system and the new trends of gurushikshya parampara. *American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences*, 2(1), 81-84.
- Loyalka, R., & Zakharov, A. (2016). Does shadow education help students prepare for college? Evidence from Russia. *International Journal of Educational Development*, 49, 22-30. doi: 10.1016/j.ijedudev.2016.01.008
- Popa, S., & Acedo, C. (2006). Redefining professionalism: Romanian secondary education teachers and the private tutoring system. *International Journal of Education Development*, 26, 98-110. doi: 10.1016/j.ijedudev.2005.07.019
- Shelly, K. J. (2015). Relevance of gurukul system in present circumstance: A philosophical perception. *Journal of Philosophy, Culture and Religion*, 12, 9-10.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

